

Cvičení mluvnická

pro

II-464.

vyšší třídy obecných škol.

Příspěním vynikajících znaleců školství

složil

JOSEF KLICPERA.

Cena 30 kr.

V Praze 1883.

Nákladem F. Tempského.

3504.

P

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PEDAGOGICKÉ FAKULTY
UNIVERZITY KARLOVY
PRAHA

S 0964

Invent. č. 20 14 76

Věta prostá.

I. 1. Lípa — kvete. 2. Slavík — tluče. 3. Bůh — jest duch.
4. Matka — jest dobrotiva. 5. Krejcar — není desetník. 6. Žák —
byl nemocen. 7. Strom — bude zelený. 8. Jabloň — bývá košatá.
9. Píši. 10. Čteš. 11. Zpíváme. 12. Voláte. 13. Mrzne. 14. Sněží se.

Které hlavní části musí míti každá věta? Co jmenujeme podmětem? Co výrokem?

Úkol 1. Rozeznávejte podměty a výroky ve větách předcházejících!

Podmět nejčastěji bývá vyjádřen podstatným jménem.

Někdy podmět ve výroku bývá skryt.

V některých větách jest podmětem neurčité slovo „ono“.

Pronáší-li se podmět jedním toliko slovem, sluje podmět *prostý* (*holý*).

Výrok jest *prostý* (*holý*), když jest vyjádřen: a) slovesem, b) podstatným nebo přídavným jménem se slovy *jest*, *není*, *byl*, *bude*, *bývá*.

V takovém výroku slovům *jest*, *není*, *byl*, *bude*, *bývá* říkáme *spona*, podstatnému nebo přídavnému jménu *pří-
sudek*.

Ve větě: „Bůh jest spravedliv“ — slovo „Bůh“ jest podmět, „*spravedliv*“ přísudek, „*jest*“ spona.

Přísudek se sponou jest *výrok*.

Úkol 2. Přidávejte k těmto podmětům příslušné výroky, říkajíce o každém, co jest, jaký jest a co činí: dub — kočka — kůň — jelen — pomněnka.

Úkol 3. Přidávejte k těmto výrokům příslušné podměty: 1. — není strom. 2. — není nůž. 3. — byl trpěliv. 4. — byl laskav. 5. — bude jasný. 6. — bude temná. 7. — bývá pozoren. 8. — bývá starostliv.

II. 1. Člověk — *musí* umřítí. 2. Voda — *může* téci. 3. Žák — *má* poslouchati. 4. Děvče — *chce* pítí. 5. Chlapec — *smí* skákatí. 6. Voják — *má býti* (*může býti, chce býti, musí býti*) udaten. 7. Dítě — *smí býti* dobrotivo.

Místo spony stávají také někdy slova: *musí, může, má, chce, smí, má býti, může býti, chce býti, musí býti, smí býti.*

Ve větě: „Dítě — smí býti dobrotivo“ jest slovo „*dítě*“ prostý podmět a „*smí býti dobrotivo*“ prostý výrok. „*Smí býti*“ jest spona.

Taková věta, která má *prostý podmět* a *prostý výrok*, sluje **prostá věta**.

Úkol 4. Tvořte věty, přidávajíce k těmto prostým výrokům příslušné podměty:

1. — musí jísti. 2. — může psáti. 3. — chce psáti. 4. — má býti příčinliv. 5. — může býti čistoten. 6. — chce býti spůsobna. 7. — musí býti věren. 8. — smí býti milosrdna. 9. — může býti dlouhý. 10. — má býti široký.

Úkol 5. Povězte, co je v těchto větách podmětem, co přísudkem, co sponou:

1. Lípa jest strom. 2. Dub není keř. 3. Bratr není pilen. 4. Den bude jasný. 5. Noc bývá tmavá. 6. Žák musí psáti. 7. Člověk má býti útrpen. 8. Děvče chce býti zdvořilo. 9. Pes může štěkati. 10. Služka má býti pilna.

Úkol 6. Vypište z předcházejících vět:

a) spony, b) přísudky, c) výroky.

Podstatná jména dle významu.

I. 1. Jabloň je strom. 2. Kůň jest jednokopytník. 3. Pila jest nástroj. 4. Člověk jest tvor boží.

V 1. větě nemyslíme si jedné toliko jabloně, nýbrž každou jabloň; ve 4. větě nemyslíme si jednoho toliko člověka, nýbrž každého člověka.

Podstatná jména, jimiž se znamená každá osoba nebo věc jednoho druhu, jmenují se podstatná jména *obecná*.

II. 1. *Krok* měl tři dcery: *Kazi*, *Tetu* a *Libuši*. 2. Do *Labe* vlévají se řeky: *Jizera*, *Vltava* a *Ohře*. 3. *Říp* jest homolovitá hora u města *Mělníka*. 4. Svatý *Prokop* narodil se ve vsi *Chotouni*.

Podstatná jména, jimiž jednotlivé osoby nebo věci ode všech ostatních rozeznáváme, nazývají se jména *vlastní*.

Vlastní jména píší se velikým písmenem začátečním.

III. 1. *Vojstvo* táhlo městem. 2. Na podzim *listí* na stromech žlutne. 3. Někteří ptáci hnízdí rádi ve *leřovi*. 4. Mladé *obilí* sluje *osení*.

Podstatná jména, která znamenají neurčité množství jednotlivých osob nebo věcí jakožto celek, slují jména *hromadná*.

IV. 1. *Železo* ze všech kovů jest nejpotřebnější. 2. *Olovo* jest velmi těžké. 3. *Mléko* i *máslo* máme od krávy. 4. *Víno* od *Mělníka* jest znamenité.

Podstatná jména věcí, jichžto nejmenší část tak se nazývá jako celek, jmenují se jména *hmotná*.

V. 1. *Pýcha* Bohu není milá. 2. *Mladost* — *radost*. 3. *Poslušnost* jest krásná *ctnost*. 4. *Čistota* jest půl zdraví.

Člověka pyšného vidíme, ale *pýchy* viděti nemůžeme. — Čisté písmo vidíme, ale *čistoty* jako věci skutečné viděti nemůžeme.

Pýchu, čistotu, mladost, radost, poslušnost myslíme si věcmi skutečnými.

Podstatná jména, o kterých si myslíme, že jsou věcmi skutečnými, nazýváme jména *odtažitá*.

Úkol 7. Z následujících jmen vypište nejprve jména obecná, potom jména vlastní, bromadná, hmotná a odtažitá:

jablko, dub, sklenice, Václav, Josef, křoví, dříví, pilnost, zdraví, zlato, stříbro, nůž, měď, láska, Ondřej, Jaroslav, cín, slovo, pozornost, Karel, krása, koření, stádo, stůl, dobrota, pohovka, Vojtěch, Prokop, kniha, pták, Ludmila, zdvořilost, upřímnost, peří, písek, voda, plátno, pohoří, železo, měšťanstvo.

Úkol 8. Z některého článku své čítanky vypište všecka vlastní jména a udejte jejich rod! *)

Podstatná jména dle zakončení.

- I. 1. Koželuh, kožich, pták, buk, kapr, had, suď, kmen, kmet.
2. Holub, zub, čáp, strop, páv, trám, kostel, orel, vůz, kos.
3. Otec, topič, pokoj, malíř, koš, muž, hlemýžď, oheň, plášť.

Jaké jméno jest „had“? Jakého rodu? Je-li to jméno bytosti životné nebo neživotné? Kterou hláskou končí se to podstatné jméno? Jaká jest to souhláska?

Podstatná jména mužského rodu končí se *tvrdou*, *obojetnou* nebo *měkkou* souhláskou. Rozeznávejte u nich bytosti životné od bytostí neživotných!

Úkol 9. Napište po 5 jménech bytostí životných rodu mužského, která se končí a) tvrdou, b) obojetnou c) měkkou souhláskou!

Úkol 10. Napište po 5 jménech bytostí neživotných rodu mužského, která se končí a) tvrdou, b) obojetnou, c) měkkou souhláskou!

Úkol 11. Vypište z některého čl. své čítanky všecka podstatná jména rodu mužského a rozdělte je dle zakončení!

- II. 1. ryba, matka, kráva, řeka, skála, kosa.
2. země, duše, růže, kůže, vůně, ulice.
3. kost, čeledě, daň, klec, ves, postel.

*) Článek se dětem naznačí.

Podstatná jména rodu ženského končí se: samohláskou **a**, samohláskou **ě** (**e**), měkkou neb obojetnou souhláskou.

Úkol 12. Napište po 6 jménech ženského rodu, která se končí: samohláskou *a*, samohláskou *ě* (*e*), měkkou neb obojetnou souhláskou!

Úkol 13. Vypište z některého čl. své čítanky všecka podstatná jména ženského rodu a rozdělte je dle zakončení!

- III.** 1. slovo, okno, město, čelo, zrno, poleno.
2. pole, vejce, srdce, poupě, holoubě, kotě.
3. znamení, psaní, cvičení, údolí, obilí.

Podstatná jména středního rodu končí se: samohláskou **o**, samohláskou **e** (**ě**), samohláskou **í**.

Úkol 14. Rozdělte následující podstatná jména středního rodu dle zakončení:

péro, ráče, kuře, křoví, uhlí, mydlo, zlato, ptáče, mládě, dříví, olovo, proutí, koryto, zrno, příkázání, štěstí, koště, čápě, stříbro, kolo, lože, líce, stromoví, čtení, dláto, jádro, učení, kreslení, moře, děvče.

Pády podstatných jmen.

1. <i>Sestra</i> plete.	1. Kdo? co?
2. Bratr poslouchá starší <i>sestry</i> .	2. Koho? čeho? čím?
3. Pomáhej <i>sestře</i> !	3. Komu? čemu?
4. Učitel pochválil <i>sestru</i> .	4. Koho? co?
5. Milá <i>sestro</i> , pomoz mi!	5. !
6. Mluvili jsme <i>o sestře</i> .	6. O kom? o čem?
7. Jan <i>se sestrou</i> chodí do školy.	7. Kým? čím?

Každé podstatné jméno sedmkrát dá se proměnit.

Proměny ty slují pády.

Pády poznáme dle jistých otázek.

Jak se ptáme na 1. pád? Jak na druhý? atd.

V 5. pádě jest podstatné jméno, když někoho (něco) oslovujeme.

Úkol 15. Odpovídejte celými větami na tyto otázky a odpovědi napište:

1. Kdo se stará o všechny lidi? 2. Kdo pečuje o děti?
3. Kdo má býti pánu svému věren? 4. Kdo nebo co v lese prozpěvuje? 5. Kdo nebo co tahá vůz? 6. Co roste? 7. Co se žne? 8. Kdo dělá nože?

Úkol 16. 1. Koho nebo čeho bojí se slepice? Čeho je pocestný blízek? 3. Čeho je pilný žák hoden? 4. Čeho je džbán pln? 5. Koho nebo čeho váží si děti? 6. Čeho máme šetřiti? 7. Čeho se štítí sova? 8. Koho nebo čeho ujímá se matka?

Úkol 17. 1. Komu jest nábožný člověk milý? 2. Komu bývá Bůh milostiv? 3. Komu jest pes věren? 4. Komu shovívá učitel? 5. Komu se líbí poslušné děti? 6. Komu nebo čemu podobá se ovčácký pes? 7. Čemu rozumí žák? 8. Čemu máme zvykati?

Úkol 18. 1. Koho milují rodiče? 2. Koho máme ctíti? 3. Koho nebo co chováme doma pro užitek? 4. Koho nebo co honí pes? 5. Co šije krejčí? 6. Co vaří matka?

Úkol 19. Promluvte k žáku, aby četl, — k děvčeti, aby šilo, — k zedníkovi, aby stavěl, — k zahradníkovi, aby ryl, — ke kočmu, aby jel, — k oráči, aby oral, — k děvečce, aby dojila, — k sekáči, aby sekal! Po oslovení napište čárku, na konci věty znamení zvolání!

Úkol 20. 1. Při čem stávají mlýny? 2. O kom vypravoval pan katecheta? 3. Na kom nebo na čem roste vlna? 5. Po čem se shání pracovitý? 5. Po čem touží nemocný? 6. Po kom nebo po čem slídí pes? 7. Po čem dychtí hladový? 8. V čem se kachny rády brodívají?

Úkol 21. 1. Čím klátí vítr? 2. Čím se brání pes? 3. S kým si hráváme? 4. Čím kývá dřímající? 5. S kým chodíváme na procházku? 6. Čím se pyšný honosívá? 7. Čím se kráží? 8. S kým otec rád mluvívá?

Úkol 22. Napište, co má a čeho nemá: kráva, stůl, ovce, ryba, džbán, jelen, strom, pták, zajíc, moucha; na př.: Zajíc má hlodavé zuby. Zajíc nemá špičáků.

Úkol 23. V následujících příslovích tažte se po podstatných jménech a pády poznamenejte číslicí: 1. Konej vše s Bohem a s rozumem. 2. Jediný Bůh bez hříchu. 3. Člověk míní, Pán Bůh

mění. 4. Boj se Boha, styď se lidí! 5. Kdo nevěren Bohu, nevěren také lidem. 6. Dobré svědomí klevet se nebojí. 7. S poctivosti nejdál dojdeš. 8. Za hříchem pokuta v patách běží. 9. Mráz kopřivy nespálí. 10. Vrána ke vráně si sedá. 11. Když liška dříme, hled' se kohoute! 12. Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech. 13. Nelituj podkovníčku, abys podkovy neztratil. 14. Pravda jest dítě boží. 15. Co (má) na srdci, to na jazyku.

Některá přídavná jména i slovesa žádají jistých pádů.

S druhým pádem bývají spojena

- a) *přídavná jména*: blízek (města), hoden (chvály), žádostiv (cti), milovný (pokoje), pilen (učení), plu (vody), povědom (cesty), účasten (služeb božích) a jiná;
- b) *slovesa*: báti se (Boha), lekati se (trestu), hroziti se (smrti), štítiti se (práce), doprositi se (chleba), nanositi (vody), chopiti se (díla), styděti se (otce), šetřiti (času), potřebovati (nože), všimati si (obrazu), ujímati se (sirotka), vážiti si (rodičův), hájiti, chrániti, brániti (vlasti) a jiná.

Třetího pádu žádají

- a) *přídavná jména*: milý (Bohu), milostiv (hříšník), věren (pánu), odporný (nemocnému), nebezpečný (dítěti), škodlivý (zdraví), potřebný (lidem) a jiná;
- b) *slovesa*: diviti se (dílu), věřiti (příteli), klaněti se (Bohu), líbiti se (rodičům), odolati (vlku), rouhati se (Bohu), rozuměti (úkolu), sloužiti (hospodáři), ublížiti (spolužáku), zvykati (práci), žehnati (dětem) a jiná.

Přídavná jména určitá.

1. *Dobrý* člověk nikomu neškodí, ale mnohým prospívá. 2. *Dobrá* matka jest nejdražší poklad. 3. *Dobré* dílo samo se chválí. 4. *Labutí* krk jest velmi dlouhý. 5. *Labutí* noha plovací blanou jest opatřena. 6. *Labutí* peří jest bílé.

Jak se nazývají přídavná jména, která se v mužském rodě končí na *y*, v ženském na *a*, ve středním na *é*?

Jak slují ta, která ve všech roděch končí se na *í*?

Ze tato přídavná jména v 1. pádě jednotného čísla končí se vždy určitou samohláskou (**ý—á—é; í**) nazývají se přídavná jména **určitá**.

Dobrý—á—é jest *určité* přídavné jméno trojího zakončení. *Labutí* jest *určité* přídavné jméno jednoho zakončení.

Jednotné číslo.*)

1. kdo? co?	dobrý (bratr)	dobrá (sestra)	dobré (slovo)
2. koho? čeho? či?	dobrého	dobré	dobrého
3. komu? čemu?	dobrému	dobré	dobrému
4. koho? co?	dobrého (ý)	dobrou	dobré
5. !	dobrý	dobrá	dobré
6. o kom? o čem? o	dobřím	dobré	dobřím
7. kým? čím?	dobřím.	dobrou.	dobřím.

Množné číslo.

1. kdo? co?	dobří (bratři)	dobré (sestry)	dobra (slova)
	dobré (úkoly)		
2. koho? čeho? či?	dobřích	dobřích	dobřích
3. komu? čemu?	dobřím	dobřím	dobřím
4. koho? co?	dobré	dobré	dobra
5. !	dobří	dobré	dobrá
	dobré		
6. o kom? o čem? o	dobřích	dobřích	dobřích
7. kým? čím?	dobřimi.	dobřimi.	dobřimi.

Úkol 24. Opište předcházející vzory, a to nejprve vzor pro mužský rod, potom vzor pro ženský rod a konečně vzor pro střední rod!

Dle *dobrý—dobrá—dobré* mimo přídavná jména trojího zakončení skloňují se i všechna podstatná jména s určitými koncovkami **ý, á, é**, jako: **ponocný, vrátný, Slaný, Jablonský**, — **komorná, krámská, Krásnohorská, Blatná**, — **vstupné, služné, Jilové, Hostinné** a jiná.

*) Proevičí se až při sklánění podstatných jmen.

Jednotné číslo.

1. kdo? co?	dnešní (host) dnešní (úkol)	dnešní (novina)	dnešní (na- učení)
2. koho? čeho? či?	dnešního	dnešní	dnešního
3. komu? čemu?	dnešnímu	dnešní	dnešnímu
4. koho? co?	dnešního	dnešní	dnešní
5. !	dnešní	dnešní	dnešní
6. o kom? o čem? o	dnešním	dnešní	dnešním
7. kým? čím?	dnešním.	dnešní.	dnešním.

Množné číslo.

1. kdo? co?	dnešní (hosté — úkoly — noviny — naučení)
2. koho? čeho? či?	dnešních
3. komu? čemu?	dnešním
4. koho? co?	dnešní
5. !	dnešní
6. o kom? o čem? o	dnešních
7. kým? čím?	dnešními.

Úkol 25. Opište tyto vzory podobným způsobem jako předešlé!

Dle *dnešní* mimo přídavná jména jednoho zakončení skloňují se také podstatná jména, opatřená koncovkou *í*, jako: bližní, výběrčí, krejčí a jiná, potom druhý i třetí stupeň přídavných jmen, jako: krásnější, nejkrásnější.

Jména: sudí, markrabí, purkrabí, Jiří a Jiljí dle *dnešní* jen tehdy se skloňují, nejsou-li spojena s přídavnými jmény; na př.: Jiří — Jiřího, král Jiří — krále Jiřího, Jiří Novák — Jiřího Nováka atd.

Úkol 26. Napište a) několik určitých přídavných jmen trojího zakončení; b) několik určitých přídavných jmen jednoho zakončení!

Přídavná jména neurčitá.

I. 1. Chlapec jest *piln*. 2. Služka jest *pilna*. 3. Děvče jest *pilno*. 4. Žák jest *bedliv*. 5. Žákyně jest *bedliva*. 6. Pachole jest *bedlivo*.

Přídavné jméno *pílen* v mužském rodě končí se na **n**, v ženském na **a**, ve středním na **o**.

Přídavné jméno *bedliv* v mužském rodě končí se na **v**, v ženském na **a**, ve středním na **o**.

Přídavná jména, která v mužském rodě končí se na souhlásku, v ženském na **a**, ve středním na **o**, slují přídavná jména **neurčitá**.

Úkol 27. Opište tyto věty a podškrtněte v nich určitá přídavná jména jednou, neurčitá dvakrát: 1. Bůh není náhliv, ale pamětliv. 2. Pyšným Bůh se protiví, ale pokorným dává svou milost. 3. Bůh jest bohat milostí. 4. Proto Pán Bůh dobré tresce, aby se zlí káli. 5. Kdo cizího je žádostiv, přichází o své. 6. V den svatý práce mají spáti. 7. Duše naše Bohu jest podobna. 8. Duch zajisté hotov jest, ale tělo slabo. 9. Mlád jsa, pamatuj, že stár budeš. 10. Na dobrém vypravovači mnoho záleží.

II. 1. *Otcův* dům jest prostranný. 2. *Otcova* zahrada jest veliká. 3. *Otcovo* pole jest úrodné. 4. *Matčín* šátek jest nový. 5. *Matčina* láska jest veliká. 6. *Matčino* plátno jest rezné.

Přídavná jména: *otcův* — *otcova* — *otcovo*, *matčín* — *matčina* — *matčino* znamenají, *čl co jest*, a nazývají se proto **přisvojovací** přídavná jména.

Přisvojovací přídavná jména tvoří se nejvíce od podstatných jmen osob; **ův—ova—ovo** přibírají jména osob mužských, **in—ina—ino** jména osob ženských. Přisvojovací přídavná jména, odvozená od vlastních jmen osob, píší se velkým písmenem počátečním, jako: *Krokův*, *Libušin*.

Úkol 28. Z těchto jmen osob utvořte přisvojovací přídavná jména a přidejte k nim vhodná podstatná jména: strýc, sládek, soused, děd, král, Václav, — sestra, dcera, teta, dívka, babička, Anna. Na př.: Janův otec — Janova kniha — Janovo pravidlo.

Předložky.

1. Mluvili jsme **o** matce. 2. Lakomý baží **po** penězích.
3. Zvony visí **na** věži.

Slova: **o, po, na** znamenají poměr jedné osoby nebo věci ke druhé a služí **predložky**.

Ve větě: „Držím ruku **na** stole — **vedle** stolu — **nad** stolem — **pod** stolem — **před** stolem“ — predložky **na, vedle, nad, pod, před** znamenají poměr ruky ke stolu.

V kolikátém pádě stojí podstatné jméno *stůl* po predložce *na*? V kolikátém po predložce *vedle*?

Po některých predložkách podstatné jméno stává ve druhém, po jiných ve třetím, ve čtvrtém, šestém nebo sedmém pádě.

1. Šel jsem *mimo* vaši zahradu. 2. Můj spolužák bydlí *ob* dům. 3. Vojáci přeplavili se *přes* řeku. 4. Nemocný *pro* mdlobu mluvit nemohl. 5. Bůh mluvil *k* lidem *skrze* proroky. 6. Zhlřešil jsem *proti* Bohu i *proti* lidem. 7. *Bez* Boha nic nemohu. 8. Učíme se psát *dle* dobrých spisovatelů. 9. Střeďte mne, děti, *do* třetího dne! 10. Žebrák chodí dům *od* domu. 11. Vltava *u* Mělníka vlévá se *do* Labe. 12. *Na* jaře řeky někdy vystupují *ze* břehů. 13. Měsíc otáčí se *okolo* země. 14. *Kromě* tety a strýce i jiní přátelé *k* nám přicházejí. 15. Cestovatelé *v* létě chodívají *na* Sněžku. 16. *Na* Sněžce jsou dva hostince. 17. Staří lidé podpírají se *o* hůl, chodí *o* holi. 18. Nábožný doufá *v* Boha. 19. Ryby žijí *ve* vodách, ptáci *v* povětří. 20. Vlastovky *na* podzim *u* (ve) velikých hejnech *od* nás se stěhují. 21. Balon vznesl se *nad* vodu, vznáší se *nad* vodou. 22. *Za* bouřky nestavme se *pod* strom! 23. *Pod* stromem byli bychom nejméně jisti. 24. *Před* Bohem jsme sobě rovni. 25. *Po* smrti duše vstoupí *před* Boha. 26. Položil jsem péro *mezi* dvě knihy. 27. Péro leží *mezi* knihami. 28. *Při* ospalém člověku lenost sedává. 29. Chlapec šel vodou *až* *po* kolena. 30. Nelez *po* kolenou! 31. Čechovi sluší se mluvit *po* česku. 32. *S* Bohem počni, s Bohem dokonej! 33. Obraz spadl *se* stěny. 34. Mnohdy *v* domě není soli ani *s* náprstek. 35. Slunce *za* horou vychází a *za* horu zapadá. 36. Mnozí umírají *za* mladého věku.

Úkol 29. Vypište z předcházejících vět nejprve ty věty, v nichž predložky řídí 2. pád, potom ty, v nichž řídí 3., 4. a 6. pád, konečně ty, v nichž řídí dva nebo tři pády, a každou predložku podškrtněte!

Skloňování podstatných jmen.

Vzor had.

1. Had syčí.	Hadi(ové) syčí.
2. Ježek nebojí se hada.	Ježek nebojí se hadů(ův).
3. Slepýš podobá se hadu(ovi).	Slepýši podobají se hadům.
4. Čáp lapá hada.	Čáp lapá hady.
5. Hade, jak se leskneš!	Hadi, jak se lesknete!
6. Orel slídí po hadu(ovi).	Orel slídí po hadech(ích).
7. Had pohrává si s hadem.	Hadi pohrávají si s hady.

Klademe-li podstatné jméno do všech *sedmi* pádů, skloňujeme je.

Ve slově hada jest **had** kmen slova, **a** jest koncovka.

Dle vzoru **had** skloňují se všechna podstatná jména životná rodu mužského, která se v 1. pádě jedn. čísla končí tvrdou neb obojetnou souhláskou.

První pád množného čísla u některých podstatných jmen končí se na **é**: Pražané, Slované, křesťané, anděle, apoštolé, sousedé, židé.

Jména, jichž kmen končí se na h, ch, k, mají v 5. p. jedn. čísla **u**; na př.: pstruhu, hochu, žáku. Bůh má Bože, člověk — člověče.

Úkol 30. Opište předcházející věty a ve slově „had“ podškrtněte koncovky!

Úkol 31. Vypište z vět nahoře položených slovo „had“ ve všech 7 pádech obou čísel!

Úkol 32. Ptejte se na slovo „had“ v hořejších větách a otázky napište! Na př.: Kdo nebo co syčí? had — hadi.

1. Pilný žák rád se učí.	Pilní žáci rádi se učí.
2. Úkol pilného žáka jest vždy pořádný.	Úkoly pilných žáků jsou vždy pořádné.
3. Pilnému žaku učitel jest nakloněn.	Pilným žákům učitel jest nakloněn.
4. Pilného žáka každý chválí.	Pilné žáky každý chválí.
5. Pilný žaku, jak mi se líbíš!	Pilní žáci, jak mi se líbíte!
6. Učitel má zalíbení v pilném žaku.	Učitel má zalíbení v pilných žácích.
7. Obcuji rád s pilným žakem.	Obcuji rád s pilnými žáky.

Podstatné jméno *žák* má tytéž koncovky jako *had* — skloňuje se dle *had*.

V 1. a 5. pádě množného čísla mění se před **i**: **h** v **z**, **ch** v **š**, **k** v **c**, **r** v **ř**, **d** v **ď**, **n** v **ň**, **t** v **ť**. Podobně mění se **h**, **ch**, **k**, **r** v 6. pádě množn. č. před koncovkou **ích**.

Úkol 33. Vypište z hořejších vět slova „*silný žák*“ ve všech pádech obou čísel a podškrtněte koncovky!

Úkol 34. Skloňujte: dobrý bratr, čerstvý pstruh, veliký kapr, starý pán, hraběcí služebník, chudý hoch, nemocný kmet!

Úkol 35. Napište 15 životných podstatných jmen rodu mužského, která se skloňují dle vzoru *had*!

Vzor *dub*.

1. Silný dub jest krásný strom.	Silné duby jsou krásné stromy.
2. Koš silného dubu bývá prostranný.	Koše silných dubů(ův) bývají prostranné.
3. Roháč škodí silnému dubu.	Roháči škodí silným dubům.
4. Drvoštěp kácí silný dub.	Drvoštěpové kácejí silné duby.
6. Silný dube, jak jsi užitečen!	Silné duby, jak jste užitečné!
6. Na silném dubě rostou malé žaludy.	Na silných dubech rostou malé žaludy.
7. Lesník honosí se silným dubem.	Lesník honosí se silnými duby.

Úkol 36. Opište předcházející věty a ve slovích „*silný dub*“ podškrtněte koncovky!

Úkol 37. Vypište z předcházejících vět slova „*silný dub*“ ve všech pádech obou čísel!

Úkol 38. Skloňujte dle toho: užitečný strom, pevný hrad, tvrdý buk, knížecí zámek!

Dle vzoru *dub* skloňují se všechna neživotná podst. jména rodu mužského, která se v 1. pádě jednot. čísla končí tvrdou neb obojetnou souhláskou.

Úkol 39. Ptejte se na slova „*silný dub*“ v hořejších větách a otázky napište! (Co jest krásný strom? silný dub — silné duby).

Úkol 40. Napište 15 neživotných podstat. jmen rodu mužského, která se skloňují dle vzoru *dub*!

Některá podst. jména dle vzoru *dub* ve 2. p. jedn. čísla mají *a*, jako: Beroun-*a*, leden (ledná), únor-*a*, chléb (chleba), svět-*a* a jiná.

Rozeznávejte: Mluvim o sv. Havlu — o sv. Janu (o osobě).
Stalo se to o sv. Havle — o sv. Janě (o svátku).

Vzor muž.

1. Kdo se práce neštítí?	pilný muž	—	pilní muži(ové).
2. Čí pracovitost každý chválí?	pilného muže	—	pilných mužů.
3. Komu se dostává odměny?	pilnému muži	—	pilným mužům.
4. Koho má rád hospodář?	pilného muže	—	pilné muže.
5. Buď zdrav (Buďte zdraví),	pilný muži!	—	pilní muži(ové)!
6. Po kom se ptá hospodář?	po pilném muži	—	po pilných mužích.
7. Kým pohrdá lenoch?	pilným mužem	—	pilnými muži.

Úkol 41. Odpovídejte nejdříve ústně a potom písemně celými větami na otázky nahoře položené!*)

Dle vzoru **muž** skloňují se všechna životná podstatná jména mužského rodu, která se v 1. pádě jedn. č. končí měkkou souhláskou, a mimo to i některá na **l, el, z** ukončená a potom jména na **ce**; na př.: král, motýl, mol, kazatel, stavitel, vítěz, kněz, tvůrce, soudce.

Podstatná jména jednoslabičná a jména na **ce** mají v 1. a 5. pádě množn. čísla nejčastěji **ové**, jména od sloves odvozená na **tel** dlouhé **é**; na př. král—*ové*, soudce — *soudcové*, učitel—*é*.

Jména na **ce** v 5. pádě jedn. čísla mají opět **ce**, jména na **ec (ie)** mají **če**, jako: tvůrce — ó tvůrce! otec — otče! dědic — dědiče!

Jméno *přítel* v čísle množn. skloňuje se takto: 1. *přátelé*, 2. *přátel*, 3. *přátelům*, 4. *přátely(e)*, 5. *přátelé*, 6. *přátelích*, 7. *přátely(i)*.

Úkol 42. Dle „*pilný muž*“ skloňujte: obratný kovář, hbitý zajíc, pečlivý otec, lepší myslivec!

*) Pro uspořádkování místa některé úkoly v tomto a v následujících cvičeních nejsou naznačeny, ale dle předcházejících cvičení mohou se lehce doplnit.

Vzor meč.

1. Co se nám líbí?	krásný meč	— krásné meče.
2. Čí jilec jest ozdobný?	krásného meče	— krásných mečů.
3. Čemu se divíme?	krásnému meči	— krásným mečům.
4. Co má král?	krásný meč	— krásné meče.
5. !	ó krásný meči!	— krásné meče!
6. Při čem bývá pěkná pochva?	při krásném meči	— krásných mečích.
7. Čím se rytíři bránili?	krásným mečem	— krásnými meči.

Úkol 43. Dle „krásný meč“ skloňujte: pevný klíč, plný koš, prázdný talíř, rybí měchýř!

Dle vzoru **meč** skloňují se všechna neživotná podstatná jména mužského rodu, která se v 1. pádě jednotn. č. končí měkkou souhláskou; potom některá, ukončená na **l**, **el**, **n** a **t**, jako: cíl, topol, koukol, chmel, jetel, kachel, mandel, pytel, šindel, den, týden, loket.

Den a **týden** skloňují se takto:

1. den	2. dne	3. dni (dnu)	4. den	5. dni	6. dni (u-e)	7. dnem.
1. dni	2. dní(ň)	3. dnům	4. dni(y)	5. dni	6. dnech	7. dni(y).
(dnové)
1. týden	2. týdne	3. týdni	4. týden	5. týdni	6. týdni(u)	7. týdnem.
1. —	2. téhodne	3. témudni	4. —	5. —	6. v témdni	7. týmdnem.

Ve množném čísle užívá se raději slova „**neděle**“.

Úkol 44. Napište několik podstatných jmen, která se skloňují podle *muž*, a několik, která se skloňují podle *meč*!

Vzor ryba.

1. Kdo nebo co proklouzne síti?	malá ryba	— malé ryby.
2. Čeho se zmocnila vydra?	malé ryby	— malých ryb.
3. Komu nebo čemu líbí se v potůčku?	malé rybě	— malým rybám.
4. Koho nebo co požírá štika?	malou rybu	— malé ryby.
5. Jak jsi čerstvá, jak jste čerstvé,	malá rybo!	— malé ryby!
6. O kom nebo o čem jsme četli?	o malé rybě	— malých rybách.
7. Čím se živí štika?	malou rybou	— malými rybami.

Přípona **mi** v 7. pádě množn. čísla má vždy měkké krátké **i**.

Úkol 45. Dle „malá ryba“ skloňujte: dobrá matka, sladká hruška, dravá štika, hraběcí kuchařka!

Dle vzoru **ryba** skloňují se všechna podstatná jména rodu ženského, která se v 1. pádě jednotn. čísla končí na **a**.

Úkol 46. Napište 20 podstatných jmen, která se skloňují podle vzoru *ryba*!

Jména mužských osob končící se na *a* mají v 3. a 6. pádě jednot. č. *ovi*, v 1. a 5. pádě č. množn. *ové*; na př.: pastucha — pastuchovi — pastuchové.

Vzor *kost*.

1. Co bývá tvrdé?	<i>kost</i>	— <i>kosti</i> .
2. Čeho se chopil pes?	<i>kosti</i>	— <i>kostí</i> .
3. K čemu čichá pes?	(ke) <i>kosti</i>	— <i>kostem</i> .
4. Co kupují v továrnách?	<i>kost</i>	— <i>kosti</i> .
5. Jak jsi pevná (jak jste pevný),	<i>kosti</i> !	— <i>kosti</i> !
6. Na čem jsou svaly?	na <i>kosti</i>	— na <i>kostech</i> .
7. Čím si hrává pes?	<i>kostí</i>	— <i>kostmi</i> .

Úkol 47. Skloňujte slova: „*krásná věc*“ odpovídajíc na tyto otázky:

1. Co se mi líbí? 2. Čeho si vážím? 3. Čemu se divím?
4. Co pečlivě schovávám? 5. (Jak si užitečna.) 6. Na čem mnoho záleží? 7. Čím se pyšný chlubívá?

Úkol 48. Napište ty věty také v čísle množném!

Úkol 49. Skloňujte: veliká bolest, krátká radost, dlouhá žalost; těžká otep, úhledná ves, tmavá noc!

Dle vzoru **kost** skloňují se podstatná jména ženského rodu, která se v 1. pádě jednotného čísla končí měkkou neb obojetnou souhláskou a v 2. pádě jednotného čísla mají **i**.

Dle *kost* skloňuje se ve množném čísle podstatné jméno **děti**, a vyjma 1. a 5. pád též podstatné jméno **lidé**.

Vzor země.

1. Co se objevilo plavcům? krásná země — krásné země.
2. Či hory se nám líbí? krásné země — krásných zemí.
3. Čemu se blížíme? krásné zemi — krásným zemím.
4. Co rádi vidáme? krásnou zemi — krásné země.
5. Jak mi se líbíš (líbíte), krásná země! — krásné země!
6. V čem (kde) byl cestovatel? v krásné zemi — v krásných zemích.
7. Čím vládne zeměpán? krásnou zemí — krásnými zeměmi.

Dle vzoru země skloňují se všechna podstatná jména rodu ženského, která se v 1. pádě jedn. čísla končí na *ě* (*e*), a také ona, která se končí měkkou souhláskou —, však jen tenkrát, mají-li ve 2. pádě jedn. čísla *ě* (*e*); na př.: labuť — labuťě, mládež — e, postel — e, píseň — písňě. U těchto končí se však 5. pád jednot. čís. na *i* — a 4. pád jednot. čís. jest roven prvnímu.

Tři- a víceslabičná jména na *ice*, *yně* a potom *vánoce*, *velkonoce*, *košile* a *neděle* (týden) ve 2. pádě množného čísla odvrhují *i*; na př. lavice — lavic, vánoce — vánoc, hospodyně — hospodyň. *Ovce* má ve 2. p. množn. č. *ovec* i *ovcí*.

Úkol 50. Skloňujte: červená růže, teplá lázeň, tichá ovce, dlouhá lavice, jarní píseň, bílá labuť!

Úkol 51. Napište několik podst. jmen, která se skloňují dle vzoru *země*!

Vzor slovo.

1. Co najde dobré místo? dobré slovo — dobrá slova.
2. Z čeho krev neteče? (z) dobrého slova — dobrých slov.
3. Čemu máme nakloniti ucho? dobrému slovu — dobrým slovům.
4. Co máme jiným dáti, když o něco prosíme? dobré slovo — dobrá slova.
5. Jak jsi mi prospělo, dobré slovo! — dobrá slova.
6. Na čem mnoho záleží? (na) dobrém slově — dobrých slovích
7. Čím se již mnoho vyřídilo? dobrým slovem — dobrými slovy. (ech)

Vzor země.

1. Co se objevilo plavcům? krásná země — krásné země.
2. Či hory se nám líbí? krásné země — krásných zemí.
3. Čemu se blížíme? krásné zemi — krásným zemím.
4. Co rádi vidáme? krásnou zemi — krásné země.
5. Jak mi se líbíš (líbíte), krásná země! — krásné země!
6. V čem (kde) byl cestovatel? v krásné zemi — v krásných zemích.
7. Čím vládne zeměpán? krásnou zemi — krásnými zeměmi.

Dle vzoru **země** skloňují se všechna podstatná jména rodu ženského, která se v 1. pádě jedn. čísla končí na *ě* (*e*), a také ona, která se končí měkkou souhláskou —, však jen tenkrát, mají-li ve 2. pádě jedn. čísla *ě* (*e*); na př.: labuť — labuťě, mládež — e, postel — e, píseň — písňě. U těchto končí se však 5. pád jednot. čís. na *i* — a 4. pád jednot. čís. jest roven prvnímu.

Tří- a víceslabičná jména na *ice*, *yně* a potom *vánoce*, *velkonoce*, *košile* a *neděle* (týden) ve 2. pádě množného čísla odvrhují *i*; na př. lavice — lavic, vánoce — vánoc, hospodyně — hospodyň. *Ovce* má ve 2. p. množn. č. *ovec* i *ovcí*.

Úkol 50. Skloňujte: červená růže, teplá lázeň, tichá ovce, dlouhá lavice, jarní píseň, bílá labuť!

Úkol 51. Napište několik podst. jmen, která se skloňují dle vzoru *země*!

Vzor slovo.

1. Co najde dobré místo? dobré slovo — dobrá slova.
2. Z čeho krev neteče? (z) dobrého slova — dobrých slov.
3. Čemu máme nakloniti ucho? dobrému slovu — dobrým slovům.
4. Co máme jiným dáti, když o něco prosíme? dobré slovo — dobrá slova.
5. Jak jsi mi prospělo, dobré slovo! — dobrá slova.
6. Na čem mnoho záleží? (na) dobrém slově — dobrých slovích
7. Čím se již mnoho vyřídilo? dobrým slovem — dobrými slovy. (ech)

Úkol 52. Skloňujte: červené jablko, čisté okno, drahé zrcadlo, duté stéblo, lesní kvítko, široká vrata, teplá kamna!

Podstat. jména, která před *o* mají *h, ch, k, r, v* 6. pádě množ. čísla přibírají *ách*, jako: jablko — jablkách.

Dle vzoru **slovo** skloňují se všechna podstatná jména rodu středn., která se v 1. pádě jednot. čísla končí na *o*.

Vzor pole.

1. Co se líbí hospodáři?	úrodné pole	— úrodná pole.
2. Čeho si rolník váží?	úrodného pole	— úrodných polí.
3. Čemu se v čas žni díváme?	úrodnému poli	— úrodným polím.
4. Co koupil hospodář?	úrodné pole	— úrodná pole.
5. Jak veliký dáváš (dáváte) užitek,	úrodné pole	— úrodná pole!
6. Na čem roste výborné obilí?	(na)úrodném poli	— úrodných polích.
7. Čím se rolník honosí?	úrodným polem	— úrodnými poli.

Úkol 53. Skloňujte: hluboké moře, bílé vejce, červené líce!

Dle vzoru **pole** skloňují se ta podstatná jména středního rodu, která se v 1. pádě jednot. čísla končí na *e(ě)*.

Jména na *iště* ukončená ve 2. p. množ. čísla odvrhují *í*, jako: ohniště — ohnišť (místo ohniští).

Vzor holoubě.

1. Kdo neb co neumí ještě lítati?	bílé holoubě	— bílá holoubata.
2. Čí křídla jsou ještě slabá?	bílého holouběte	— bílých holoubat.
3. Komu nebo čemu rozmáčí starý holub potravu?	bílému holouběti	— bílým holoubatům.
4. Koho nebo co krmí staří holubi?	bílé holoubě	— bílá holoubata.
5. Dáváš (dáváte) chutné maso,	bílé holoubě	— bílá holoubata!
6. Po čem baží holubář?	po bílém holouběti	— bílých holoubatech.
7. Čím se chlubí holubář?	bílým holoubětem	— bílými holoubaty.

Podstatná jména **holoubě** v jednotn. čísle přičiňuje ku kmeni *holoubět* koncovky vzoru *pole*, ve množn. čísle přičiňuje ku kmeni *holoubat* koncovky vzoru *slova*.

Úkol 54. Skloňujte: ranní ptáče, žluté hous, užitečné zvíře, liščí doupě, bujné hřibě, staré koště, dobré dítě!

Nebe (dle *pole*) má ve množném čísle *nebesa* (dle *slova*).

Vzor psaní.

1. psaní 2. psaní 3. psaní 4. psaní 5. psaní 6. psaní 7. psaním.
1. psaní 2. psaní 3. psaním 4. psaní 5. psaní 6. psaních 7. psaními.

Úkol 55. Skloňujte: vysoké návrší, široké údolí, delší psaní!

Dle vzoru **psaní** skloňují se: a) podstatná jména středního rodu, která se v 1. pádě jednot. čísla končí na *í*; b) podstatná jména ženského rodu na *í*, jako: paní, Máří, biblí, která i v 7. pádě jednot. č. končí se v *í*; c) podstat. jména mužsk. rodu na *í*, jako: září, rukojmí.

Jména: *sudí, markrabí, purkrabí, Jiří a Jiljí* skloňují se jen tehdy dle *znamení*, jsou-li spojena se přídavnými jmény, nebo když se jimi určuje doba; na př.: svatý Jiří — svatého Jiří — ale se svatým Jiří (místo Jiřím); od Jiří do Havla.

Také podst. jméno *kněží, bratři* ve množn. čísle řídí se tímto vzorem.

Dvojné číslo.

Číslo to vyskytuje se jen při několika málo jménech, kterých k naznačení podvojných částí těla lidského se užívá, jako: *oči, uši, ruce, nohy, ramena, kolena*.

1. **Oči** hospodářovy střehou domu. 2. Sejde s **oči**, sejde z mysli. 3. Luka jsou pastvou **očí**, hudba uším. 4. Dobře v před i v zad **oči** míti. 5. Zdravé **oči**, vy jste veliký dar boží! 6. Mnohý v cizích **očích** vidí tůisku, ale ve svých břevna nevidí. 7. Lépe vlastnímá nežli cizímá **očima** hleděti.

1. uši 2. uší 3. uším 4. uši 5. uši 6. uších 7. ušima.

1. ruce 2. rukou 3. rukám 4. ruce 5. ruce 6. rukou 7. rukama.

1. nohy 2. nohou 3. nohám 4. nohy 5. nohy 6. nohou 7. nohama.

Úkol 56. Opište věty nahoře položené a poznamenejte číslicí, ve kterém pádě podst. jméno *oči* stojí!

Přídavná jména neurčitá v čísle množném.

1. Žáku, buď bedliv!	Žáci, buďte bedliví! (hadí).
2. Džbán jest čist.	Džbány jsou čisty. (duby).
3. Sestra jest zdráva.	Sestry jsou zdravý. (ryby).
4. Děvče jest přívětivo.	Děvčata jsou přívětiva. (slova).

Neurčitá přídavná jména mají v 1. pádě množného čísla tytéž koncovky, jako podstat. jména **had**, **dub**, **ryba**, **slovo**.

Úkol 57. Napište tyto věty v čísle množném:

1. Hochu, nebuď hněviv, buď Boha pamětliv! 2. Soudce jest spravedliv. 3. Dělník jest mzdy hoden. 4. Stařec jest hladov i žízňiv; dej mu jísti a pít. 5. Služko, buď vesela, nebuď smutna! 6. Moje babička jest stára, matka jest mláda. 7. Bratr jest šfasten, sestra jest nešťastna. Sud někdy bývá pln, někdy prázdnen. 9. Pachole jest nemocno, proto jest truchlivo. 10. Ono kotě už jest syto, toto ještě jest hladovo. 11. Ono děvče jest zdrávo a veselo, toto jest nemocno a tesklivo. 12. Hoch jest bos. 13. Děd jest zdrav, babička jest nemocna. 14. Žákyně jest bedliva, žák jest leniv.

Skloňování přisvojovacích přídavných jmen.

Mužský rod.

1. Kdo jest velmi učený?	králův syn	—	královi synové.
2. Čí paláce jsou nádherný?	králova syna	—	králových synů.
3. Komu jsme oddáni?	královu synu	—	královým synům.
4. Koho milujeme?	králova syna	—	královy syny.
5. Jak si tě (vás) vážím,	králův synu	—	královi synové!
6. O kom jsme četli?	o králově synu	—	o králových
synech.
7. Kým se země naše honosí?	královým	—	královými syny.
synem

Ženský rod.

1. Co se nám líbí? **králova zahrada** — **královy zahrady**.
2. Či plot jest ozdobný? **královy zahrady** — **králových zahrad**.
3. Čemu věnuje zahradník velikou péči? **králově zahradě** — **královým zahradám**.
4. Co ošetřuje zahradník? **královu zahradu** — **královy zahrady**.
5. Jak jsi rozkošna, (jste rozkošny), **králova zahrado** — **královy zahrady!**
6. V čem (kde) jest krásné stromoví? **v králově zahradě** — **králových zahradách**.
7. Čím se obírá bedlivě zahradník? **královou zahradou** — **královými zahradami**.

Střední rod.

1. Co jest krásné? **královo sídlo** — **králova sídla**.
2. U čeho se zdržuje panstvo? **u králova sídla** — **králových sídel**.
3. Čemu se diví cizinci? **královu sídlu** — **královým sídlům**.
4. Co opravují zedníci? **královo sídlo** — **králova sídla**.
5. Jak jsi výstavné (jste výstavná), **královo sídlo** — **králova sídla!**
6. O čem jsme se učili ve škole? **o králově sídle** — **králových sídlech**.
7. Před čím se rozkládá veliký park? (před) **královým sídlem** — **královými sídly**.

Přisvojovací přídavná jména skloňují se v některých pádech dle *had, dub, ryba, slovo*, v jiných dle přídavného jména *dobrý* — *dobrá* — *dobré*.

Úkol 58. Odpovídejte nejdříve ústně a potom písemně celými větami na otázky nahoře položené!

Úkol 59. Vypiště slova *králův syn* ve všech pádech obou čísel a koncovky slova *králův* podškrtněte!*)

*) Podobně i *králova zahrada* — *královo sídlo*.

Úkol 60. Vypište jen slovo *králův* ve všech pádech obou čísel, podškrtněte koncovky a vedle každého pádu napište příslušný pád slova *had* nebo *dobrý!*

Na př. králův — had
královým — dobrým.

Úkol 61. Místo podstatných jmen závorkou opatřených napište v těchto větách přisvojovací přídavná jména v náležitém pádě:

1. Požehnání (otce) staví dítkám domy, ale kletba (matky) je bourá. 2. Sv. Václav, syn (Vratislava) a vnuk (Ludmily), dal vystavěti kostel sv. Víta na hradě Pražském. 3. Synu, buď vždy poslušen napominání (otce i matky). 4. Divím se obrazu (malíře). 5. Matka věří slovům (dcery). 6. Učitel pochválil úkol (Václava i Vojtěcha), ale pohaněl úlohu (Anny i Anežky). 7. Vnuk se služkou (babičky a dědečka) chodívá na procházku. 8. V zahradě (tety a strýčka) jest mnoho ovocných stromů.

Úkol 62. Skloňujte: myslivcův pes, sedlákova stodola, hraběnčin dvůr, kovářovo kladivo, králův hrad!

Stupňování přídavných jmen.

I. Dům jest *vysokýj*. Chatrč jest *nížká*. Okno jest *průhledné*. Led jest *hladký* jako sklo. Inkoust jest *černý* jako uhel. Vlasy bývají *bílé* jako mléko.

Když přídavné jméno prostě naznačuje, jaké co jest, nebo když se vlastností osobám, zvířatům nebo věcem o rovné míře přikládají, říkáme, že přídavné jméno jest v **prvním stupni**.

Úkol 63. Říkejte a pište:

1. Mič jest kulatý jako —. 2. Ořech jest tvrdý jako —. 3. Voda bývá čistá jako —. 4. Máslo jest žluté jako —. 5. Jablko jest kyselé jako —. 6. Pivoňka jest červená jako —. 7. Některá bruška jest sladká jako —. 8. Nůž bývá tupý jako —. 9. Některá cesta jest rovná jako —. 10. Trn jest špičatý jako —.

II. Věž jest vysoká—kostel jest vysoký; ale věž jest vždy více vysoká než kostel, nebo věž jest *vyšší* než kostel. Provaz i nit jsou tenké; ale nit je *tenčí* než provaz. Žák A jest pilný — žák B jest také pilný; ale žák A může býti *pilnější* nežli žák B.

Když dvě osoby, dvě zvířata nebo dvě věci mají společnou vlastnost, a jedna té vlastnosti má více než druhá, pravíme, že přídavné jméno jest **ve druhém stupni**.

1. Pískovec jest **tvrdý**, křemen **tvrdší**. 2. Stříbro jest **drahé**, zlato **dražší**. 3. Některý žák jest **tichý**, jiný **tišší**. 4. Silnice jest **úzká**, stezka **užší**. 5. Měsíc jest **daleký**, slunce **další**. 6. Potok jest **hluboký**, řeka **hlubší**. 7. Vlna jest **hebká**, hedvábní **heběí**. 8. Dekagram jest **lehký**, gram **lehčí**. 9. Osel jest **silný**, kůň **silnější**. 10. Stříbro jest **potřebné**, železo **potřebnější**.

Druhý stupeň přídavných jmen tvoří se příponami **ší, čí, ější**.

Příponu **ší** přibírají ta přídavná jména, která před koncovkou ý(á-é) mají d, h, ch, a potom ta, která se končí na **ký(á-é), eký(á-é) oký(á-é)**. — Bohatý má ve 2. stupni **bohatší, starý starší**.

Přídavná jména: „*hebký, měkký, vlnký, lehký, hezký, horuký, hořký, prudký, křehký, tenký, trpký, mělký*“ ve druhém stupni mají nejčastěji **čí**. Na př.: hořký—hořčí.

Ostatní přídavná jména tvoří druhý stupeň nejraději příponou **ější**.

Úkol 64. Opište věty položené za vzor a u každého přídavného jména podškrtněte příponu **ší!**

Úkol 65. Stupňujte ve větách přídavná jména, která druhý stupeň tvoří příponou **čí!**

1. Některý lék jest **dobrý**, jiný **lepší**. 2. Některá nemoc jest **zlá**, jiná **horší**. 3. Velbloud jest **veliký**, slon **větší**. 4. Včela jest **malá**, mravenec **menší**. 5. Metr jest **dlouhý**, kilometr **delší**.

Některá přídavná jména stupňují se nepravidelně.

1. Kdo jest **mrtev**, nemůže býti **mrtvější**. 2. Co jest **dnešní**, nemůže býti **dnešnější**. 3. Co jest **celé**, nemůže býti **celejší**.

Přídavná jména, u nichž vyšší stupeň rozumně mysliti se nedá, nestupňují se.

Úkol 66. Porovnejte vlastnosti těchto osob, zvířat a věcí:

1. Otec a syn jsou zkušení. 2. Myš a mravenec jsou malí.

3. Decimetr a metr jsou krátké. 4. Most a lávka jsou úzké. 5. Měď a stříbro jsou drahé. 6. Kostel a věž jsou nízké. 7. Kočka a pes jsou silní. 8. Řeka a potok jsou hluboké. 9. Lavice a pravidlo jsou dlouhé. 10. Muž a chlapec jsou velicí.

III. Jeden žák jest pilný; — druhý pilnější; — ale jeden ze všech má té vlastnosti nejvíce, jest *nejpilnější*.

Měď jest drahá; — stříbro dražší; — ale zlato ze všech má té vlastnosti nejvíce, jest *nejdražší*.

Když tři osoby, zvířata nebo věci, nebo více osob, zvířat nebo věcí má společnou vlastnost, a jedna z nich té vlastnosti má nejvíce, tehdy říkáme, že přídavné jméno jest **ve třetím stupni**.

Úkol 67. Porovnejte vlastnosti těchto věcí, zvířat a osob:

1. Týden, měsíc, rok — dlouhé. 2. Hodina, minuta, okamžení — krátké. 3. Dům, věž, hora — vysoké. 4. Sukno, plátno, papír — tenké. 5. Les, obilí, tráva — husté. 6. Písek, krupice, mouka — drobné. 7. Pes, vůl, kůň — silní. 8. Stůl, židle, podnožka — nízké. 9. Chlapec, muž, kmet — zkušení.

Náměstky čili zájmena.

I. Jak se nazývají slova: *já, ty, on, ona, ono — my, vy, oni, ony, ona?*

Proč jim říkáme *náměstky osobné?*

Náměstek osobných užíváme v 1. pádě jen tenkrát, když na ně klademe důraz. Obvykle si je však jen myslíme. Na př.: Ne *já*, ale *ty* jsi byl haněn. Mluví (*on*), co mu na jazyk přijde.

1.

Milý Jaroslave!

Pozval jsi *mne* na obědinky. Vím, že budeš toužiti po *mně*; *já* však přijíti nemohu. Bolí *mě* na prsou. Matka půjde se *mnou* k lékaři. Ten *mně* (*mí*) předepíše lék. Buď vesel i beze *mne!*

Trář

Ve Lhotě 26. dne m. července 1884.

Karel.

2.

Milý Karle!

Očekávám dychtivě od **Tebe** list. Rád bych věděl, jak se **Ti** (**Tobě**) daří. Byla-li pak matka s **Tebou** u lékaře? Vzpomínám na **Tebe** a velice mě to potěší, až o **Tobě** opět něco radostného uslyším. Vždyť jsi (**Ty**) mým nejlepším přítelem.

Tvůj

V... 6. dne m. srpna 1884.

Jaroslav.

Úkol 68. Opíše 1. psaníčko, ptejte se na náměstky tučně vyznačené a napište nad každou náměstkou číslicí, v kolikátém je pádě!*)

Úkol 69. Řekněte a potom napište 1. psaníčko v čísle množném!

Pozorujte náměstku 1. osoby:

1. já 2. mne 3. mně (mi) 4. mě (mne) 5. já 6. o mně 7. mnou.
1. my 2. nás 3. nam 4. nas 5. my 6. o nás. 7. námi.

Pozorujte náměstku 2. osoby:

1. ty 2. tebe 3. tobě 4. tě (tebe) 5. ty 6. o tobě 7. tebou.
1. vy 2. vás 3. vám 4. vás 5. vy 6. o vás 7. vami.

Osobné náměstky, které zastupují osobu, jíž píšeme list, označujeme velikým písmenem.

3.

Milý Jene!

Znáš spolužáka N. Víš, že třída naše vždy se **jim** honosí, a to vším právem; neboť **on** toho zaslouhuje. Včera při obědě začal naříkati, že **jej** bolí hlava. Rodiče rychle povolali lékaře. Ten **mu** přede-psal lék. Kéž se brzy uzdraví! Mně jest bez **něho** velmi teskno. Předvídám, že se i **Tobě** po **něm** bude stýskati.

Buď zdráv

Tvůj

V... 3. dne m. ledna 1884.

František.

Úkol 70. Opíše předcházející psaníčko, ptejte se na náměstky tučně vyznačené a číslicí napište nad každou, v kolikátém je pádě!

*) Podobně i se psaníčkem druhým.

Pozorujte náměstku 3. osoby rodu mužského:

1. on 2. jeho (ho) 3. jemu (mu) 4. jej 5. — 6. v něm 7. jím.
(jeho, ho)

1. oni 2. jich 3. jim 4. je 5. — 6. v nich 7. jimi.

Pozorujte náměstku 3. osoby rodu ženského:

1. ona 2. jí 3. jí 4. jí 5. — 6. o ní 7. jí (s ní).

1. ony 2. jich 3. jim 4. je 5. — 6. o nich 7. jimi (s nimi).

Úkol 71. Ve psaníčku 3. položte místo *spolužák* slovo *spolužačka* a užívejte potom náměstky *ona* ve příslušném pádě!

4.

Milá Anežko!

V naši zahradě ve křoví slavici udělali si hnízdo. Rádi bychom si je prohlédli, ale otec to zakázal. Nesmíme se k němu ani přiblížit, tím méně jím pohnouti. Až ptáčekové mláďata vyvedou, nahledneme do něho, abychom zvěděli, jak to v něm vyhlíží. Ono jest zajisté velmi úhledné.

Pozdravuji uctivě rodiče Tvé a jsem

Tvá

V ... 25. dne m. května 1884.

Eliška).*

Pozorujte náměstku 3. osoby rodu středního:

1. ono 2. jeho (ho) 3. jemu (mu) 4. je 5. — 6. v něm 7. jím.

1. ona 2. jich 3. jim 4. je 5. — 6. v nich 7. jimi.

1. Važ si sebe, a lidé tebe také budou si vážit. 2. Lakomec jest všem zlý, sobě nejhorší. 3. Miluj bližního svého jako sebe (se) sama. 4. Kdo o sobě myslí mnoho, o tom lidé myslí málo. 5. Jednej tak, abys byl spokojen i s lidmi i sám s sebou!

Úkol 72. Opište předcházející věty a potom z nich vypište zvratnou náměstku *se* a udejte číslici, v kolikátém je pádě!

Úkol 73. Vypište z některého čl. své čítanky osobné náměstky a udejte jejich osobu, číslo a pád!

II. 1. Dům můj jest dům modlitby. 2. Má (moje) hlava jiného nebolí. 3. Kdo má mé péro? 4. Necht' neví levice tvá, co činí

*) Úkoly jako při psaníčku 1.

pravice. 5. Já a otec *tvůj* s bolestí hledáme tebe. 6. Jaké bude *tvé* dílo, takový bude *tvůj* plat. 7. Vezmi kříž *svůj* a následuj mne! 8. Liška miluje *své* doupě. 9. Každá švestka má *svou* pecku. 10. *Náš* otec a *váš* otec jsou sousedé. 11. Bůh pečuje o všechny tvory; láska *Jeho* jest nesmírná. 12. Kočka má bystrý zrak; *její* oči po tmě svítí. 13. V květnu stromy květou; *jejich* květ vydává líbeznou vůni.

Náměstky **můj, má, mé, náš, naše** přisvojují něco osobě 1., **tvůj, tvá, tvé, váš, vaše** přisvojují něco osobě 2., **jeho, její, jejich (jich)** přisvojují něco osobě 3.

Také slovy: **svůj, svá, své** osobám nebo věcem něco se přisvojuje.

Náměstkám těmto říkáme **náměstky prisvojovací**.

Úkol 74. Opište předešlé věty, vypište z nich prisvojovací náměstky a udejte u každé osobu, rod, číslo a pád!

Pozorujte: Ctím **svého** otce — ctíme **svého** otce.

Ctiš **svého** otce — ctíte **svého** otce.

Ctí **svého** otce — ctí **svého** otce.

Když osoba, již se něco přivlastňuje, jest podmětem věty, užíváme vždy náměstky *svůj, svá, své*.

Úkol 75. Říkejte a pište ve všech osobách obou čísel:

1. Konám svou práci. 2. Mám svou knihu. 3. Miluji svého bratra. 4. Čistím svůj oděv. 5. Piší svou úlohu.

Můj, tvůj, svůj skloňují se jako přídavná jména trojího zakončení.

1. *Moje* babička vypravuje ráda pohádky. 2. Domek *mojí* babičky velmi jest úhledný. 3. Čistotné dítě líbí se vždy *mojí* babičce. 4. *Moji* babičku každý chválí. 5. *Moje* babičko, jak jsi mi mila! 6. Cizinec se ptal po *mojí* babičce. 7. Teta šla s *mojí* babičkou do kostela.

Úkol 76. Opište předešlé věty, položte však místo slova *moje* slovo *má*, řídíce se vzorem následujícím!

Jednotné číslo.

Mužský rod.	Ženský rod.	Střední rod.
1. můj	má (<i>moje</i>)	mé (<i>moje</i>)
2. mého	mé (<i>mojí</i>)	mého
3. mému	mé (<i>mojí</i>)	mému
4. mého (můj)	mou (<i>moji</i>)	mé (<i>moje</i>)
5. můj	má (<i>moje</i>)	mé (<i>moje</i>)
6. mém	mé (<i>mojí</i>)	mém
7. mým.	mou (<i>mojí</i>).	mým.

Množné číslo.

1. <i>moji</i> (soudruzi) mé (<i>moje kabáty</i>)	mé (<i>moje</i>)	má (<i>moje</i>)
2. mých	mých	mých
3. mým	mým	mým
4. mé (<i>moje</i>)	mé (<i>moje</i>)	má (<i>moje</i>)
5. <i>moji</i> (soudruzi) mé (<i>moje kabáty</i>)	mé (<i>moje</i>)	má (<i>moje</i>)
6. mých	mých	mých
7. mými.	mými.	mými.

Dříve náměstky *můj, tvůj, svůj* skloňovaly se jako osobná náměstka *on, ona, ono*; na př.: *mo-jeho* (mého), *mo-jemu* (mému) atd.

Tohoto nestaženého způsobu užívá se až dosud v pádech písmem ležatým naznačených a mimo to i ve všech pádech jednotného čísla rodu ženského.

Náš a *váš* skloňují se jako osobné náměstky *on, ona, ono*.

Jednotné číslo.

Mužský rod.	Ženský r.	Střed. r.	Množné číslo všech tří rodů.
1. náš	naše	naše	naši (přátelé) naše (domy, služby, pole)
2. našeho	naší	našeho	našich
3. našemu	naší	našemu	našim
4. našeho (přítele) náš (dám)	naši	naše	naše
5. náš	naše	naše	naši (přátelé) naše (domy, služby, pole)
6. našem	naší	našem	našich
7. naším.	naší.	naším.	našimi.

Přisvojovací náměstky *jeho, jich, jejich* jsou vlastně druhé pády náměstek osobných a nesklonují se.

Její bývá skloňováno dle *dnešní*.

Úkol 77. Vypište ze článku... přisvojovací náměstky a při-
pište ku každé osobu, rod, číslo a pád!

Úkol 78. Skloňujte: můj otec, můj dům, moje teta, mé péro;
náš čeledín, náš chlív, naše služka, naše kuře, naše slepice!

III. 1. *Ten* dům u kostela náleží nám. 2. *Ta* veliká zahrada za městem patří knížeti. 3. *To* pole, po kterém jsme včera šli, patří mému strýci. 4. *Tento* chlapec učí se velmi pilně, *onen* učí se nedbale. 5. *Tato* lípa jest stára, *ona* jest mláda. 6. *Toto* děvče jest pilné, *ono* jest nedbalé. 7. *Týž* otec nebeský, který se stará o trávu polní, postará se tím více o nás. 8. *Táž* žena, která pracuje nyní u vás, dříve pracovala u nás. 9. *Totéž* naučení, jehož se dostalo vám, i my jsme slyšeli. 10. Jaký pán, *takový* krám. 11. Miluj bližního svého jako *sama* sebe. 12. Spytihněv *sám* rozsoudil při.

Slovy *ten, ta, to — tento, tato, toto — onen, ona, ono — takový, taková, takové — týž, táž, též — sám, sama, samo* — ukazujeme na osoby nebo věci a jmenujeme je **ukazovací náměstky**.

Mužský rod.		Ženský rod.		Střední rod.	
Jedn. č.	Množ. č.	Jedn. č.	Množ. č.	Jedn. č.	Množ. č.
1. ten	ti (páni) ty (rámy)	ta	ty	to	ta
2. toho	těch	té	těch	toho	těch
3. tomu	těm	té	těm	tomu	těm
4. toho(ten), ty		tu	ty	to	ta
5. —	—	—	—	—	—
6. tom	těch	té	těch	tom	těch
7. tím.	těmi.	tou.	těmi.	tím.	těmi.

Tak se skloňuje také *onen, ona, ono*.

Náměstkou *ten* ukazujeme na něco bližšího, náměstkou *onen* na něco vzdálenějšího.

Týž, táž, též — takový, taková, takové skloňují se jako přídavné jméno dobrý-á-é.

Mužský rod.		Ženský rod.		Střední rod.	
Jednotné č.	Množné č.	Jedn. č.	Množ. č.	Jedn. č.	Množ. č.
1. týž	tíž (ptáci) též (sady)	táž	těž	těž	táž
2. téhož	týchž	těž	týchž	téhož	týchž
3. témuž	týmž	těž	týmž	témuž	týmž
4. téhož(ptáka), též týž (sad)		touž	těž	těž	táž
5. —	—	—	—	—	—
6. témž	týchž	těž	týchž	témž	týchž
7. týmž.	týmiž.	touž.	týmiž.	týmž.	týmiž.

1. p. Chlapec byl **sám** doma.

1. p. Chlapci byli **sami** doma.

1. p. Dcera byla **sama**.

1. p. Dcery byly **samy**.

1. p. Pachole bylo **samo**.

1. p. Pacholata byla **sama**.

4. p. Viděl jsem jej **sama**.

4. p. Viděl jsem je **samy**.

4. p. Viděl jsem ji **samu**.

4. p. Viděl jsem je **samy**.

4. p. Viděl jsem je **samo**.

4. p. Viděl jsem je **sama**.

Ostatní pády (2. 3. 6. a 7.) tvoří se dle dobrý-á-é.

Místo *ten samý* lépe jest říkati: *týž*.

Úkol 79. Opište předcházející věty a vypište z nich všechny ukazovací náměstky!

Úkol 80. Skloňujte: onen kos, onen vůz, ona skála, ono jehně — tento zedník — týž žák, týž stroj, táž kráva, též město!

IV. 1. Otče náš, *jenž* jsi na nebesích! 2. Služka, *jež* jest věrna, všude službu najde. 3. Dítěti, *jež* jest pod ochranou matčinou, není se čeho báti. 4. Hoch, *který* se polepšiti nechce, bude nešťasten. 5. Květina, *která* nemá vláhy, hyne. 6. Dítě, *které* z mládí práci nepřivykne, později těžko ji bude přivykati. 7. *Kdo* nepracuje, ať nejí. 8. *Co* sám sobě uděláš, za to peněz nevydáš.

Slova: **jenž, jež, jež** — **který, která, které** — **kdo, co** — vztahují se vždy k podstatnému jménu nebo k náměstce a slují **vztažné náměstky**.

Úkol 81. Opište věty položené za vzor a vypište z nich vztažné náměstky!

Jenž, jež, jež skloňují se jako osobná náměstka on, ona, ono; na př.:

muž. r. jenž — jehož — jemuž atd.

žen. r. jež — již — jíž atd.

střed. r. jež — jehož — jemuž atd.

Který, která, které skloňují se dle dobrý-á-é.

1. Kdo 2. koho 3. komu 4. koho 5. — 6. o kom 7. kým.

1. co 2. čeho 3. čemu 4. co 5. — 6. o čem 7. čím.

Kdo a *co* množného čísla nemají. Též 5. p. č. j. u nich není.

Úkol 82. Napište tyto věty v čísle množném:

1. *Žák, jenž sám sebe chválí, není chvály hoden.* 2. *Žáka, jehož úkoly jsou správné a čisté, učitel miluje.* 3. *Žák, jemuž se dostalo pochvaly, šel s radostí domů.* 4. *Žák, jež učitel pokáral, byl velice smuten.* 5. *Žák, o němž jsme mluvili, nebyl dnes ve škole.* 6. *Žáka, s nímž učitel nebyl spokojen, rodiče doma potrestali.*

Úkol 83. Napište předešlé věty v jednotném i množném čísle, kladouce místo slova „žák“ slovo „žákyně“!

V. 1. *Kdo to klepá?* 2. *Co nám dává Bůh?* 3. *Které město jest v Čechách největší?* 4. *Jaký list má lípa?* 5. *Či jest to čepice?*

Slovem: **kdo?** tážeme se po osobách, slovem **co?** po věcech; slovy: **který-á-é? jaký-á-é? či?** tážeme se po osobách i po věcech.

Slova ta nazýváme **náměstky tázací.**

Jaký-á-é skloňuje se dle dobrý-á-é.

Či skloňuje se dle dnešní.

Náměstky: **jaký — taký, jakový — takový** a j. slovou **náměstky souvztažné.**

VI. 1. *Někdo je venku, chce s otcem mluvit.* 2. *Nikdo k nám nepřišel.* 3. *Kdosi vypravoval, že v městě hořelo; ale žádný z nás tomu nechtěl věřit.* 4. *Každý meť před svým prahem!* 5. *Mravný hoch těší se, že ke svátku něco dostane.* 6. *Kdo nic nemá, nic neztratí.* 7. *Co učiníte koli jednomu z nejmenších bratří svých,*

mně jste učinili. 8. Jablůň v poli každému, *kdo přijde koliv*, ovoce své daruje.

Slova: *někdo, nikdo, leckdo, kdosi, cosi, žádný, každý, něco, nic, cokoli, kdokoli, některý, nějaký, všeliký* atd. zastupují jména osob nebo věcí neznámých; proto jim říkáme **náměstky neurčité**.

Úkol 84. Opište věty položené za vzor a vypište z nich náměstky neurčité!

Úkol 85. Udejte o předcházejících náměstkách, jak byste každou z nich skloňovali!

Kolikeré náměstky rozeznáváme?

Číslovky.

I. 1. *Jeden* toliko jest Bůh. 2. Den a noc dělíme ve *dvacet čtyři* hodiny. 3. Týden má *sedm* dní. 4. *Mnoho* křiku, *málo* vlny.

Slova, jimiž určité nebo neurčité množství osob nebo věcí jmenujeme, slují **číslovky**.

Číslovky, jimiž odpovídáme na otázku: kolik? slují **číslovky základní**, jako: jeden, dva, deset, třicet, sto atd.

Jeden, jedna, jedno skloňují se jako ukazovací náměstka: ten, ta, to.

Dva koně, *dva* domy, — *dvě* vrby, — *dvě* péra.

Číslovky: dva, oba, — dvě, obě, — mají číslo dvojné.

1. dva 2. **dvou** 3. **dvěma** 4. dva 5. dva 6. o **dvou** 7. **dvěma**
dvě dvě dvě

1. oba 2. **obou** 3. **oběma** 4. oba 5. oba 6. o **obou** 7. **oběma**
obě obě obě

1. tři 2. **tří** 3. **třem** 4. tři 5. tři 6. o **třech** 7. **třemi**.

1. čtyři 2. **čtyř** 3. **čtyřem** 4. čtyři 5. čtyři 6. o **čtyřech** 7. **čtyřmi**.

1. *Pět* hochů si hrálo. 2. Kolik jest deset oken bez *pěti* oken? 3. Přidáme-li ku *pěti* tužkám *pět* tužek, máme deset tužek.

4. Byl jsem v *pěti* kostelích. 5. *Pěti* slovy mnoho se dá říci.

1. pět 2. pěti 3. pěti 4. pět 5. — 6. pěti 7. pěti.

Jako *pět* skloňují se všechny základní číslovky od *pěti* počínajíc až po *sto*.

Úkol 86. Skloňujte ve větách: dva koně, oba domy, dvě vrby, obě kuřata, — osm zlatých, dvacet pět let!

Sto skloňujeme dle *slovo*; s číslovkou *dvě* říká se v 1. a 4. p. *dvě stě* (dvojně č.). *Tisíc* skloňuje se dle *meč*, *milion* dle *dub*.

II. 1. *První* měsíc v roce jest leden. 2. *Pátý* den v týdnu sluje pátek. 3. Dne 2. m. prosince r. *tisícího osmistého čtyřicátého osmého* císař František Josef I. počal panovati.

Číslovky, jimiž odpovídáme na otázku kolikátý? slují **číslovky řadové**.

Dle toho, končí-li se na tvrdé *ý* nebo měkké *í*, skloňujeme je dle *dobrý* nebo dle *dnešní*.

Úkol 87. Skloňujte pouze v jednotném čísle: druhý den, dvanáctý měsíc, dvacátý čtvrtý týden, třetí hodina!

III. 1. Bůh na hoře Sinai dal *desatero* přikázání. 2. Ve mluvnicki rozeznáváme *trojí* rod. 3. Na obloze stkvívá se duha *sedmerou* krásou. 4. *Patero* přikázání církevních zachovávati sluší se.

Číslovky, jimiž odpovídáme na otázku kolikerý? *kolikero*? slují **číslovky druhové**.

Číslovky: dvojí, obojí a trojí, skloňují se dle *dnešní*; čtverý, patnáctý, stý, tisícový atd. dle *dobrý*.

1. *Čtvero* chlapců běželo do zahrady. 2. Ze *čtvera* chlapců učitel vyvolil jednoho. 3. *Čtveru* chlapců zahradník dal ovoce. 4. Se *čtvero* chlapeč (čtverem chlapců) běžel ještě *pátý*.

Čtvero, patero atd. skloňuje se dle *slovo*; 7. p. bývá i 1. roven.

Úkol 88. Skloňujte: dvojí úkol, sedmero svátostí, pateré sukno, trojí sůl, desatero přikázání!

Úkol 89. Napište prvních 15 druhových číslovek a každou z nich spojte s podstatným jménem! Na př.: jedny šaty, paterý oděv.

IV. 1. Šat může býti *jednoduchý*, ale má býti čistý. 2. *Trojnásobný* provázek nepadne se přetrhne. 3. Obilné zrno dává užitek až *stevonásobný*.

Číslovkám, jimiž odpovídáme na otázku *kolikeronásobný?* říkáme **číslovky násobné**. Tvoří se od číslovek druhových příponou *násobný*.

Úkol 90. Utvořte z prvních 20 druhových číslovek číslovky násobné!

Číslovky násobné skloňují se dle dobrý.

V. 1. *Dva*krát za den chodíme do školy. 2. *Jednou* za rok země otočí se okolo slunce. 3. Metr je *desetkrát* tak velký jako decimetr. 4. *Dva*krát měř, jednou řež.

Číslovky, jimiž odpovídáme na otázku *kolikrát?* slují **číslovky opakovací**. Číslovky opakovací se nesklonují.

VI. 1. Na poušti *všecken* lid reptal proti Mojžíšovi. 2. Král Faraon ustanovil Josefa vladařem nade *vší* zemí. 3. Řekl Abraham Lotovi: *Všecka* země před tebou jest. 4. *Věškeren* lid slíbil, že bude desatero přikázání plniti. 5. Máš-li *mnoho*, dávej *mnoho*; máš-li *málo*, i z *mála* rád uděluj! 6. Byli-li *všichni* žáci ve škole? *Několik* jich chybělo. 7. Kolik zlatých máš? Mám *tolik* jako ty.

Číslovky: **všecek** — **všecka** — **všecko**, **veškeren** — **veškerá** — **veškero**, **mnoho**, **málo**, **kolik**, **tolik**, **několik** znamenají neurčité množství věcí a slují **číslovky neurčité**.

Úkol 91. Opište předešlé věty a neurčité číslovky podškrtněte!

1. Kdo chválí **všecek** lid — **všecka** země — **všecko** (**vše**)
Boha? stvoření.
2. Či zachovatel jest **všeho** lidu — **vší** země — **všeho** stvoření.
3. Komu žehná **všemu** lidu — **vší** zemi — **všemu** stvoření.
Báň?
4. Koho miluje **všecek** lid — **všecku** zemi — **všecko** (**vše**)
Báň? stvoření.
5. Chval Boha, **všecek** lide — **všecka** země — **všecko** (**vše**)
stvoření!
6. Učenci dovedou vypravovati o **všem** lidu — o **vší** zemi — o **všem** stvoření.
7. Báň panuje nade **vším** lidem — **vší** zemi — **vším** stvořením.

Místo **všecek, všecka, všecko** — říká se také **všechem, všechna, všechno** — **všecken, všeckna, všeckno**.

Ve množném čísle skloňuje se takto:

	rod mužský.	r. ženský.	r. stf.
1. a 5. p.	všici (lidé), všichni všickni	všecky (domy), všechny všeckny	všecky (vody), všechny všeckny
			všecka, vše (města) všechna všeckna
2. p.	všech (všechněch)		
3. p.	všem (všechněm)		
4. p.	všecky (lidi, domy) všechny všeckny	všecky (vody), všechny všeckny	všecka, vše (města) všechna všeckna
6. p.	všech (všechněch)		
7. p.	všemi (všechněmi).		
	1. pád		4. pád
m. r.	veškeren — veškeři (lidé) veškery (lesy)	veškeren — veškery (lidi) veškery (lesy)	
ž. r.	veškera — veškery (země)	veškeru — veškery (země)	
stf. r.	veškero — veškera (pole)	veškero — veškera (pole).	

2., 3., 6. a 7. p. skloňují se dle *dobrý*.

Úkol 92. Odpovídejte celými větami na otázky nahore položené, kladouce místo slova *všecek, všecka, všecko* slovo *veškeren, veškera, veškero!*

Úkol 93. Skloňujte: všici lidé, všecek les, všecka voda, všecko koření, veškera země, veškeren lid.

1. p. *Několik* žáků bylo nemocno. 2. p. Úlohy *několika* žáků jsou výborné. 3. p. Učitel *několika* žákům půjčil knížek. 4. p. Ředitel pochválil *několik* žáků. 6. p. Na *několika* žácích pozorovati jest bedlivost. 7. *S několika* žáky učitel velmi jest spokojen.

Úkol 94. Opište předešlé věty a podškrtněte koncovky číslovky *několik!*

Jako *několik* skloňují se i: **kolik, tolik, mnoho.**

Číslovka **málo**, stojí-li u podstatného jména, nesklouňuje se, jako: málo lidí, o málo lidech. Pak-li *mnoho* a *málo* stojí samy o sobě, skloňují se dle slovo; ku př.: Kdo si *mála* neváží, po *mnohu* ať nebaží.

Úkol 95. Opište předešlé věty ještě jednou, kladouce místo *několik* a) číslovku *mnoho*, b) číslovku *málo*!

Kolikeré číslovky rozeznáváme?

Sloveso čili časoslovo.

1. Bůh *jest*, Bůh *byl*, Bůh *bude* vždy. 2. Člověk *mní*, Pán Bůh *mění*. 3. Jak *se* do lesa *volá*, tak *se* z lesa *ozývá*.

Jak se nazývají slova, která znamenají, že něco *jest*, že někdo něco činí, nebo že se něco děje?

Máme jediné jen sloveso, které znamená, že podmět *jest*, totiž sloveso **býti**.

Řeknu-li „*pes*“, je-li to již věta? Řeknu-li „*krásný*“, je-li pak to věta? Je-li pak „*my*“ již věta? „*Patnáct*“ je-li to věta? *Piši*. Kdo *piše*? Co *činím*? Je-li pak to věta? Jaké slovo *jest* *piší*?

Slovesa ze všech částí řeči jsou nejdůležitější.

Sloveso dle významu.

I. 1. Matka *bdi*. 2. Dítě *spí*. 3. Pták *sedí*. 4. Pes *štěká*. 5. Voda *teče*.

Slovesa, která znamenají, že podmět se nalézá v pokojném stavu, nebo že něco činí, činnost ta však že na jinou osobu nebo věc nepřechází, nazývají se *slovesa podmětná*.

Úkol 96. Napište o 15. zvířatech, jaký hlas obyčejně vydávají! Na př.: Slavík *klokotá*.

Úkol 97. Napište, jak tomu říkáme, když se pohybuje kůň, ovce, ryba, pták, červ, pes, žába, vůl, hříbě, voda!

II. 1. Otec *kupuje* sukno. 2. Bůh *stvořil* svět. 3. Nedbalých *žákův* učitel *nechválí*. 4. *Boj* se Boha, *styď* se lidí, nelžeš více, Bůh tě *vidí*. 5. *Nepohrdej* bližním svým! 6. Jen zlý člověk *posmívá* se mrzákovi. 7. Otec se *hněvá* na syna. 8. Nemocný *touží* po lékaři.

Některá slovesa znamenají, že činnost od podmětu vychází a na jinou osobu nebo věc se vztahuje. Osoba nebo věc, na niž činnost se vztahuje, sluje ve větě *předmět* čili *doplňk*; proto nazýváme slovesa, jichž činnost na předmět se vztahuje, *slovesa předmětná*.

Úkol 98. Opište předcházející věty a předmětná slovesa i s doplňkem podškrtněte a nad doplňkem napište, ve kterém je pádě!

Slovesa: „kupuje, stvořil, vidí“, doplněna jsou podstatným jménem ve 4. pádě. Záporné sloveso „*nechválí*“ doplněno jest slovy „nedbalých žáků“ ve 2. pádě.

Předmětná slovesa, která se doplňují 4. pádem bez předložky nebo, jsou-li záporná, 2. pádem, slují slovesa **přechodná**.

Slovesa „*boj se — styď se — nepohrdej — posmívá se — hněvá se — touží* —“ doplňují se slovy ve 2., 3., 6., 7. a ve 4. pádě s předložkou. Slovesa taková nazývají se **nepřechodná**.

Úkol 99. Opište ještě jednou věty pod číslem II. uvedené a u každého slovesa udejte, je-li přechodné nebo nepřechodné!

Úkol 100. Vypište z čítanky 10 vět, ve kterých jsou slovesa přechodná, a jiných 10 vět se slovesy nepřechodnými!

III. 1. Lenož *štíí se* práce. 2. Žák *se učí* pilně. 3. Děti *se veselily*. 4. Nábožný člověk rád *se modlí*.

Slovesa *štíí se — učí se — veselily se — modlí se* — znamenají činnost, která od podmětu vychází a na podmět opět se vrací. Jmenujeme je slovesa **zvratná**. U sloves *zvratných* jest vždy náměstka *se*.

Také některá slovesa *předmětná* jsou slovesy *zvratnými*.*)

Úkol 101. Napište 10 vět se slovesy *zvratnými*!

*) Příklady viz u sloves *předmětných*.

IV. 1. Dítky jsou od rodičů milovány. 2. Donesl jsem otci oběd a potom spěchal jsem do školy. 3. Budeme psát. 4. Hladový chce jíst. 5. Dítě má se modlit. 6. Pták může zpívat. 7. Košile musí se práti. 8. Chlapec smí si hrát.

Pomocí slovesa **býti** tvoří se čas přítomný, minulý i budoucí. Sloveso *býti* jest sloveso **pomocné**.

Slovesa: „*chce, má, může, musí, smí*“ neznamenají, že hladový, dítě, pták atd. něco činí nebo že se s nimi něco děje, nýbrž znamenají pouze *vůli, povinnost, možnost, nutnost*. Nazýváme je *pomocná slovesa způsobu*.

Úkol 102. Napište 10 vět s pomocnými slovesy způsobu!

V. 1. Svítá. 2. Dní se. 3. Mží. 4. Mrzne. 5. Blyská se.

Některých sloves užívá se jen ve 3. osobě jednotného čísla. Říkáme jim slovesa **neosobná**. U sloves těch žádného určitého podmětu nelze mysliti. Slovesy neosobnými naznačují se nejvíce úkazy přírodní.

Jak dělíme slovesa dle toho, co znamenají čili dle významu?

Sloveso dle trvání děje.

I. Hodím — chytím — skočím — křiknu — sednu — lehnu — koupím — vrátím — dám — střelím.

Slovesa, jejichž činnost v témž okamžiku, ve kterém počala, se skouává, jmenují se slovesa **okamžitá** čili **jednoduchá**.

II. Vedu — vezu — metu — kladu — vidím — ležím — sedím — volám — miluji — kraluji.

Slovesům, jejichž činnost za jedné a téže doby jen jednou se koná bez ohledu na počátek a konec, říkáme slovesa **trvací**.

III. Pozorujte: Chlapec *šel* do školy. Chlapec *přišel* do školy. — Růže *kvete*. Růže *rozkvete*. — Voda *teče*. Voda *vyteče*. — Otec *psal* list. Otec *napsal* list. — Matka *vaří* oběd. Matka *uvaří* oběd.

Slovesům, jejichž činnost se zakončuje, říká se *slovesa končící*. Končící slovesa jsou vždy spojena s předložkami; *tvoríme je od sloves trvacích*.

IV. Stařec *slábne*. Nemocný *hubne*. Kdo *bohatne*, *nechudne*. Někteřému člověku vlasy brzy *šedivějí*. Kdo *hluchne*, je nešťasten.

Slovesa, jejichž činnost teprve rozmáhá se počíná, slovou slovesa **počínací**.

Také ze sloves počínacích tvoří se předložkami slovesa končící.

V. Čeledín *vozí* obilí. Služka *nosí* dříví. Pastýř *honí* stádo na pastvu. Dobrou knihu *čítám* rád. *Vodím* bratra do školy.

Slovesa, jejichž činnost za jedné a téže doby několikrát po sobě se koná, nazývají se slovesa **opětovací**.

VI. Rybář *loví* ryby. Otec *brává* mě s sebou na procházku. Pradlena *máčí* prádlo. Sestra *ráda voní* k růži.

Slovesa, jejichž činnost jako z obyčeje čas po čase se opakuje, jmenují se *slovesa opakovací*. Slovesa opakovací tvoří se od sloves trvacích a opětovacích pomocí přípony **va**; na př.: učiti — *učívati*, vésti — *voditi* — *vodívati*, vézti — *voziti* — *vozívati*.

Slovesům *jednodobým* a *končícím* říká se slovesa **skonalá**; slovesa *trvací*, *počínací*, *opětovací* a *opakovací* jmenují se slovesa **neskonalá**.

Úkol 103. Z následujících sloves utvořte slovesa končící: mluvím, šel, volám, vezu, piši, lil, točím, kopám, spal, solím, křičel, slábnu, chudnu, bohatnu, hluchl, šedivěl.

Úkol 104. Z následujících sloves jednodobých, končících a trvacích utvořte slovesa opětovací: kleknu, sednu, hodím, křísnu, hrábnu, padnu, skočím — spletu, ztratím, zavedu, podetnu, vy-mohu, pokryji, pošlu — klečím, slyším, vidím, sedím, jedu, jdu, pasu, chráním.

Úkol 105. Z těchto trvacích a opětovacích sloves utvořte slovesa opakovací: mluvím, voním, piji, hrozím, učím — slychám, vidám, krájím, máčím, sedám.

Úkol 106. Vypište ze předcházejících vět I.—VI. nejdřív slovesa skonalá, potom slovesa neskonalá!

Třídy slovesa.

Volati — *pracovati* — *ležeti* — *seděti* — *mýti* — *učiti se* — *péci*.

Řeknu-li „*volati*“, vím-li pak, kdo to volá a kdy volá?

Slovesa: „*volati, pracovati*“ atd. znamenají toliko činnost nebo stav, neudávající, kdo to činí a kdy se to děje. Říkáme o nich, že jsou ve **spůsobě neurčitém**.

Psáti, je-li pak to věta?

Neurčitý způsob slovesa sám o sobě nemůže býti větou, může však býti podmětem věty; na př.: *Trpěti* jest hořko. *Učiti se* bývá trpko, *uměti* sladko.

Neurčitý způsob slovesa končí se vždy na **ti** (ť), jen u několika sloves na **ci**.

lehnouti — lehnu.

uměti — umím.

činiti — činím.

volati — volám.

jmenovati — jmenuji.

nésti — nesu.

Ve slovese „*lehnouti*“ jest *leh* kmen, *ti* jest přípona neurčitého způsobu. Mezi kmenem a příponou jest slabika *nou*. Této slabice *nou* říká se **příznak**.

Ve slovese „*uměti*“ jest *um* kmen, *ti* je přípona neurčitého způsobu. Mezi kmenem a příponou jest samohláska *ě*. Toto *ě* slove **příznak**. Ve slovese „*činiti*“ jest příznak *i*, ve slovese „*volati*“ *a*, ve slovese „*jmenovati*“ *ova*.

Ve slovese „*nésti*“ jest *nes* kmen, *ti* jest přípona. Mezi kmenem a příponou není příznaku.

Dle toho dělí se slovesa v 6 tříd.

I. nésti — nesu.

vésti — vedu.

moci — mohu.

mýti — myji.

žiti — žiji.

plouti — pluji.

Ve slovese „*něsti*“ jest **nes** kmen, **ti** jest přípona neurčitého způsobu. Ve slovese „*věsti*“ jest **ved** kmen; neurčitý způsob měl by zníti *věditi* — *d* se však mění v *s*. Ve slovese „*moci*“ (vlastně *mohti*, *ht* mění se v *c*) jest **moh** kmen. Kmen sloves „*něsti*, *věsti*, *moci*“ zní: **nes, ved, moh** a končí se souhláskou; říká se mu *kmen zavřený*.

Kmen sloves „*mýti*, *žíti*, *plouti*“ zní: **my, ži, plu** a končí se samohláskou; jmenuje se *kmen otevřený*.

Do první třídy náležejí slovesa, která mezi kmenem a příponou **ti** nemají žádného příznaku.

Dlouhá kmenová samohláska neurčitého způsobu ve přítomném čase se krátí.

Úkol 107. Napište tato slovesa ve všech osobách přítomného času: *moci*, *růsti*, *třásti*, *stříci* (*střehu*), *vrci* (*vrhu*), *řici* (*řku*), *hnísti* (*hnětu*), *bůsti* (*bodů*), *břísti* (*bředu*), *žici* (*žhu*), *títi* (*tnu*), *tříti* (*tru*), *mříti* (*mru*).

Úkol 108. Učiňte podobné i s těmito slovesy, dávajíce zvláště pozor na 1. os. jedn. č. a 3. os. množn. čísla: *bíti*, *pěti*, *víti*, *výti*, *síti*, *zouti*, *kouti*, *lítí*.

II. vinouti — **vinu.**

trhnouti — **trhnu.**

klenouti — **klenn.**

chřadnouti — **chřadnu.**

Do druhé třídy náležejí slovesa se příznakem *nu* (*nou*). Kmen **vi** končí se samohláskou, kmen **trh** končí se souhláskou. Jaký kmen mají také slovesa druhé třídy?

Úkol 109. Napište 6 sloves druhé třídy ve všech osobách přítomného času!

1. os. č. j.

3. os. č. m.

1. os. č. j. 3. os. č. m.

III. uměti — **umím** — **umějí.** **ležeti** — **ležím** — **leží.**

churavěti — **churavím** — **churavějí.** **držeti** — **držím** — **drží.**

házeti — **házím** — **házejí.** **slyšeti** — **slyším** — **slyší.**

Do třetí třídy náležejí slovesa se příznakem **ě** (**e**).

Úkol 110. Napište tyto věty v jednotném i množném čísle:

1. Pták letí. 2. Ovece bečí. 3. Růže voní. 4. Chlapec vidí a slyší. 5. Šat mi sluší. 6. Pilný žák mnoho ví. 7. Řeka hučí.

8. Dělník si po práci hová. 9. Nemocný hubení. 10. Husa tuční.
11. Žák své chyby želí. 12. Dobré dítě každý návidí.

Úkol 111. Napište tyto věty v jednotném i množném čísle:

1. Hoch hází míčem. 2. Myslivec střelil zvěř. 3. Drvoštěp kácí stromy. 4. Zahradník sází květiny. 5. Učitel zkouší žáky. 6. Dlužník vrací peníze. 7. Pohan klaní se modlám. 8. Stavitel staví dům. 9. Služka věší prádlo. 10. Čeledín odváží obilí.

1. os. č. j. 3. os. č. m.

1. os. č. j.

3. os. č. m.

- IV.** loviti — lovím — loví. hájiti — hájím — hájí.
prositi — prosím — prosí. modliti se — modlím se — modlí se.

Do čtvrté třídy náležejí slovesa se příznakem **i**.

Úkol 112. Napište 8 sloves čtvrté třídy ve všech osobách přítomného času!

V. volati — volám.	sypati — sypám (sypu).
čekati — čekám.	česati — česám (češi).
dráti — deru.	hřáti — hřeji.
práti — peru.	práti — přeji.
zváti — zvu (zovu).	smáti se — směji se.

Do páté třídy náležejí slovesa se příznakem **a(á)**.

Některá mají v 1. os. přítomn. času **ám**, jiná mají dle I. třídy **u** nebo **ji**.

Úkol 113. Přidávejte k těmto slovesům příslušné podměty a napište ty věty v jedn. i množ. čís. přít. času:

- chovati, kárati, hledati, lapati, konati, chvátati, kázati, trestati, kousati, střikati, — psáti, hráti, váti, okřáti, káti se, — stláti, hnáti, řváti, lháti, cpáti.

Úkol 114. Napište tato slovesa ve všech osobách přítomného času: chovati, kárati, hledati, chvátati, — psáti, hráti, okřáti, káti se, — stláti, hnáti.

VI. malovati — maluji.	panovati — panuji.
bojovati — bojuji.	kupovati — kupuji.

Do šesté třídy náležejí slovesa se příznakem **ova**.
Přítomný čas těchto sloves řídí se dle třídy *prvé*.

Pozorujte: pán — panovati, bída — bédovati, rád — radovati se, sházeti — shazovati, kráčeti — vykračovati.

Slovesa VI. třídy odvozují se od podstatných a přídavných jmen a od sloves druhých tříd. Dlouhá kmenová samohláska se u sloves 6. třídy obyčejně krátí.

Úkol 115. Utvořte z těchto slov slovesa 6. třídy; u těch, která jsou v závorce, kmenové samohlásky nekratte:

král, kříž, kámen, stál, milý, libý, jméno, práce, křída, čára, pocititi, slíbiti, rozšířiti, zkrátiti, vytroubiti, soužiti, vysušiti, vyměřiti, vyučiti, rozlámati, (účet, úrad, kartáč, hláska, záplata, spůsobiti, půjčiti, zúrodniti, zásobiti).

Úkol 116. Napište věty, kladouce v nich nahoře utvořená slovesa 6. třídy v čase přítomném jakožto výroky!

Úkol 117. Ze článku . . . vypište všecka slovesa a u každého číslicí označte, do které třídy náležel!

Úkol 118. Učiňte podobně i ze článku . . . !

Příčestí.

I.	<i>nesu</i>	— nesl — a — o nesli — y — a.	nesen — a — o neseni — y — a.	
	<i>peku</i>	— pekl — a — o pekli — y — a.	pečen — a — o pečeni — y — a.	
	<i>myji</i>	— myl — a — o myli — y — a.	myt — a — o myti — y — a.	
II.	<i>vinu</i>	— vinul — a — o vinuli — y — a.	vinut — a — o vinutí — y — a.	
	<i>seknu</i>	— seknul — a — o seknuli — y — a. sekl — a — o sekli — y — a.	seknut — a — o seknutí — y — a. sečen — a — o. sečeni — y — a.	
	III.	<i>slyšeti</i>	— slyšel — a — o slyšeli — y — a.	slyšen — a — o slyšeni — y — a.
		<i>sázeti</i>	— sázel — a — o sázeli — y — a.	sázen — a — o sázeni — y — a.
IV.	<i>honiti</i>	— honil — a — o honili — y — a.	honěn — a — o honění — y — a.	

V.	<i>kopati</i>	— kopal—a—o kopali—y—a.	kopán—a—o kopáni—y—a.
	<i>psáti</i>	— psal—a—o psali—y—a.	psán—a—o psáni—y—a.
VI.	<i>malovati</i>	— maloval—a—o malovali—y—a.	malován—a—o malování—y—a.

Tvary slovesa *nesl-a-o*; *nesen-a-o* upomínají na neurčitá přídavná jména; tvarům těm říkáme **příčestí**. Příčestí pro každý rod má zvláštní přípony. U sloves 1. a 2. třídy příčestí tvoří se z 1. osoby přítomn. času; u ostatních tříd z neurčitého způsobu.

Úkol 119. Opište předcházející příčestí, a to nejdříve *ta*, která se končí na *l—la—lo*, potom ona na *n—na—no* a konečně *ta*, která se končí na *t—ta—to*!

Pamatujte si:	<i>vysaditi</i>	— vysadil	— vysazen;
	<i>hoditi</i>	— hodil	— hozen;
	<i>hraditi</i>	— hradil	— hrazen (ne hražen)
	<i>voziti</i>	— vozil	— vožen
	ale <i>véztí</i>	— vezl	— vezen (ne vežen)
	<i>nositi</i>	— nosil	— nošen
	ale <i>néstí</i>	— nesl	— nesen (ne nešen).

O způsobě sloves.

a) Žádný nemůže dvěma pánům sloužiti. Bůh pečuje, pečoval a bude vždy pečovati o všechny tvory. Kde se zdržuje jelen? Ptáci nežijí ve vodě. Ryby nemají křídel. Čtu.

b) Ó by nikdo stromu nepoškodil! Kdybych měl mnoho, dal bych mnoho. Rád bych se učil, kdybych měl knihy. Budeš-li pilen, mnohému se naučíš.

c) Milujte nepřátely své! Dej a bude ti dáno! Vezmi ústa s sebou! Nešpiň oděvu!

a) Slovesem můžeme oznámiti, že to, co o podmětě povídáme, nebo nač se tážeme, máme za věc skutečnou čili jistou. Tu jest sloveso ve způsobě **oznamovacím**.

Sloveso způsobu oznamovacího samo o sobě může býti větou.

b) Slovesem možno také vyjádřiti, že toho, co se o podmětu povídá, si *přejeme*, že to máme za věc *možnou*, anebo že se to pod jistou *výmínkou* státi může. Ve případě tomto pravíme, že sloveso jest ve způsobě **spojovacím**.

Spojovací způsob znamená se slovy: **bych, bys, by, bychom, byste, by** nebo slovy **li, jestli**.

c) Slovesem možno také žádati, rozkazovati, aby se něco stalo nebo nestalo. V tomto případě sloveso jest ve způsobě **rozkazovacím**.

Rozkazovací způsob.

1. os. přít. č.	2. os. j. č.	1. os. m. č.	2. os. m. č.
I. stře <u>hu</u>	— stre <u>z</u>	— stře <u>z</u> me	— stře <u>z</u> te!
pe <u>ku</u>	— pe <u>c</u>	— pe <u>c</u> me	— pe <u>c</u> te!
my <u>ji</u>	— my <u>j</u>	— my <u>j</u> me	— my <u>j</u> te!
zu <u>ji</u>	— zu <u>j</u>	— zu <u>j</u> me	— zu <u>j</u> te!
II. vin <u>u</u>	— vi <u>ň</u>	— vi <u>ň</u> me	— vi <u>ň</u> te!
leh <u>nu</u>	— leh <u>ni</u>	— leh <u>ně</u> me	— leh <u>ně</u> te!
III. um <u>ím</u>	— um <u>ěj</u>	— um <u>ěj</u> me	— um <u>ěj</u> te!
sly <u>ším</u>	— sly <u>š</u>	— sly <u>š</u> me	— sly <u>š</u> te!
IV. hon <u>ím</u>	— ho <u>ň</u>	— ho <u>ň</u> me	— ho <u>ň</u> te!
V. volám (volaju)	— vol <u>ej</u>	— vol <u>ej</u> me	— vol <u>ej</u> te!
VI. mal <u>uji</u>	— mal <u>uj</u>	— mal <u>uj</u> me	— mal <u>uj</u> te!

Rozkazovací způsob odvozuje se od první osoby jednot. č. přítomn. času oznamovacího způsobu.

3. os. množ. č. přítomn. času oznam. sp. odvozuje se nejvíce od rozkazovacího způsobu; na př.: slyš! — slyší; házej! — házejí.

Pozorujte při odvozování rozkazovacího způsobu proměny kmenových souhlásek!

U sloves 5. a u některých sloves 3. třídy tvoří se

rozkazovací způsob ze zastaralého tvaru přítomného času. Kmenové *a* mění se v *e*: (volaju) volej! (házeju) házej!

Pozorujte: sloužím — služ (služiž) — služme — služte
 kvílím — kvěl — kvělme — kvělte
 bráním — braň — braňme — braňte

Je-li rozkazovací způsob ve 2. os. jedn. č. jedno-slabičný, krátkí kmenovou samohlásku.

Žák píše. Žák by psal, kdyby měl pero. Ó by žák psal!
Žáku, piš!

Úkol 120. Dle předcházejícího vzoru napište slovesa těchto vět ve způsobě oznamovacím, spojovacím a rozkazovacím:

1. Pták zpívá. 2. Krejčí šije. 3. Malíř maluje. 4. Rolník seje. 5. Pes štěká.

Úkol 121. Vyberte ze článku . . . všechna slovesa, napište je v neurčitém způsobě, potom v 1. os. jedn. č. přítomn. č. ozn. sp., z té utvořte 2. os. j. č. rozkazovacího způsobu a z toho 3. os. množn. č. přítomného času! Na př.: píti — piji — pij! pijí.

Úkol 122. Utvořte z těchto sloves rozkazovací způsob a napište jej ve 2. os. č. j. a v 1. i 2. os. č. mn.:

chválím, káži, bloudím, krátím, klátím, pálim, soudím, troubím, mlátím, sklízím, kroutím, cítím.

Rod sloves.

- Otec *miluje* syna. — Syn od otce *jest milován*.
- Učitel *chválil* sestru. — Sestra od učitele *byla chválena*.
- Včelař *bude přehlížeti* včely. — Včely od včelaře *budou přehlíženy*.
- Rohuik *seje* obilí. — Obilí od rolníka *jest seto*.

Sloveso „*miluje*“ znamená, že podmět něco činí; říkáme, že sloveso *jest v rodě činném*.

Sloveso „*jest milován*“ znamená, že podmět něco trpí; říkáme, že sloveso *jest v rodě trpném*.

Rod *trpný* mají jen slovesa *přechodná*. *Trpný* rod možno také opsati *spůsobem zvratným*; na př.: Dám *jest*

stavěn. — Dům se staví. — Košile bude prána. — Košile se vypere. — Vůz byl porouchán. — Vůz se porouchal.

Časy slovesa.

Kdy se sloveso klade v čase přítomném? kdy v minulém? kdy v budoucím? Ve kterém čase je v předešlých větách sloveso *miluje*? ve kterém *chválil*? ve kterém *bude přehlížeti*?

Ve způsobě oznamovacím slovesem možno naznačiti trojí čas.

I. Pozorujte: *Střelím.* — *Hodím.* — *Donesu.* — *Vyženu.* — *Dám.* — *Křiknu.* — *Napíši.* — *Dovedu.*

Který čas naznačuje se slovem *střelím*? který slovem *donesu*?

Slovesa skonalá nemají času přítomného.

II. *Přišel jsem k vám. Ty jsi psal. Sestra tvoje také psala (jest). Brzy jste úlohu dopsali. Potom jsme si hrdli. Při hře jsme nekřičeli. Proto od rodičů byli jsme chváleni. Zatím se setmělo. Moji rodiče pro mne poslali (jsou). I odešel jsem domů.*

K naznačení minulého času rodu činného potřebí jest dvou slov: pomocného slovesa **jsem, jsi, jest, jsme, jste, jsou** a přičestí činného na **l—la—lo; li—ly—la.**

Přítomný čas.		Minulý čas.	
Činný rod.	Trpný rod.	Činný rod.	Trpný rod.
Nesu.	Jsem nesen.	Nesl jsem.	Byl jsem nesen.

Přítomný čas rodu trpného skládá se z pomocného slovesa „jsem“ atd. a z trpného přičestí, které se končí na **n—na—no (ni—ny—na), t—ta—to (ti—ty—ta).**

Minulý čas rodu trpného skládá se z pomocného slovesa **byl (a—o) jsem, jsi, (jest), byli (y—a) jsme, jste (jsou)** a z trpného přičestí. V 3. osobě *jest* a *jsou* obyčejně se vynechávají.

Úkol 123. Časujte ve všech osobách obou čísel:

1. Chválím. Jsem chválen. Jsem chválena. Jsem chváleno.
 -- 2. Chválil jsem. Chválila jsem. Chválilo jsem. Byl jsem chválen.
 Byla jsem chválena. Bylo jsem chváleno. — 3. Zkousím. Jsem zkoušen.
 Jsem zkoušena. Jsem zkoušeno. — 4. Zkoušel jsem. Zkoušela jsem.
 Zkoušelo jsem. Byl jsem zkoušen. Byla jsem zkoušena. Bylo jsem zkoušeno.

Úkol 124. Opište věty položené za vzor (II.) a u sloves naznačte rod, čas, osobu a číslo!

Úkol 125. Následující věty se slovesy rodu činného převedte v rod trpný a napište je také v čísle množném:

1. Bůh miluje kajícího. 2. Zahradník sází a ošetřuje strom.
 3. Pes honí zajíce. 4. Vydra chytá rybu. 5. Žák kupuje péro.
 6. Drvoštep kácí dub. 7. Učitel zkouší žáka. 8. Paní volá služku.
 9. Otec prohlíží pole. 10. Myslivec stíhá jelena.

Úkol 126. Napište slovesa ve předcházejících větách v jednotn. č. minulého času, převedte je potom v rod trpný a napište je také v čísle množném!

III. *Nastane podzim. Slunce později bude vycházeti a dříve zapadati. Vlaštovky se shromáždí a odstěhují se od nás. Listí na stromech bude žloutnouti. Na vinicích budou se sbíratí hrozny. Oráč bude pole orati a zasévati. Zimní ovoce v zahradách a sadech bude se česati. Dobrotivost boží ode všech dobrých lidí bude velebena.*

Budoucí čas sloves neskonálních tvoří se dvojím způsobem: buď z pomocného slovesa *budu* — *budeš* — *bude* — *budeme* — *budete* — *budou* a z neurčitého způsobu, slovesa — nebo ze přítomného času spojeného s některou předložkou.

Volávám. — Budu volávati.

Nosívám. — Budu nosívati.

Budoucí čas sloves opakovacích neskládá se s předložkou, nýbrž s *budu*.

Slovesa: *nésti, vézti, vésti, hnáti, téci, plynouti, hasnouti*

tvoří budoucí čas raději s *předložkou* než s *budu*. Na př. *ponesu, dovezu*.

Slovesa *jdu, jedu a jmu (jati)*, **budu** nikdy nepřijímají (*půjdu, pojedu, pojmu*).

Budu chváliti. — Budu chválen.

Pochválím. — Budu pochválen.

Budoucí čas rodu trpného tvoří se z pomocného slovesa *budu* a příděstí trpného.

Úkol 127. Napište slovesa ve větách úkolu 125. v budoucím čase rodu činného a převedte je potom v rod trpný!

1. *Kdybych* na jiné křivě *žaloval, hřešil bych*. (V oznam. způsobu by to znělo: Žaluji, hřeším).
2. *Kdybych byl* na jiné křivě *žaloval, byl bych hřešil*. (V oznam. způsobu by to znělo: Žaloval jsem, hřešil jsem).
3. *Kdybych* jiné křivě *obžaloval, prohléšil bych se*. (V oznamov. způsobu by to znělo: Obžaluji, prohléším se).
4. *Kdybych prodával* obilí, *tržil bych peníze*. (Prodávám, tržím).
5. *Kdybych byl prodával* obilí, *byl bych tržil peníze*. (Prodával jsem, tržil jsem).
6. *Kdybych prodal* obilí, *utržil bych peníze*. (Prodám, utržím).
7. *Kdybych* rodičův a učitelů *poslouchal, plnil bych příkázání boží*. (Poslouchám, plním).
8. *Kdybych byl* rodičův a učitelů *poslouchal, byl bych plnil příkázání boží*. (Poslouchal jsem, plnil jsem).
9. *Kdybych* rodičův a učitelů *poslechl, vyplnil bych příkázání boží*. (Poslechnu, vyplním).

Ve spojovací způsobě rozeznáváme u sloves trojí čas: přítomný, minulý a budoucí.

Úkol 128. Věty dané za vzor napište ve všech osobách obou čísel!

U každého slovesa sluší pozor míti na význam,

trvání děje, rod, způsob, čas, osobu, číslo a třídu. Na př.: Jedno shnilé jablko nakazí sto jiných.

nakazí = slov. přech., skonale, č. r., oznam. sp., bud. č., 3. os., jed. č., 4. tř.

Kdybych byl v mládí nešetřil, třel bych nyní nouzi.

kdybych byl nešetřil = slov. nepřech., neskonale, č. r, spoj. sp., minul. č., 1. os., jedn. čís., 4. tř.

třel bych = slov. přech., neskonale, č. r., spoj. sp., přít. č., 1. os., jed. č., 1. tř.

Úkol 129. Časujte dle vzoru na str. 53. slovesa: „zkoušet, chváliti, ošetřovati“, a to nejprvé v rodě činném, potom v rodě trpném!

Časování pomocného slovesa býti.*)

Čas	S p ů s o b			Příčestí činné
	oznamovací	spojovací	rozkazovací	
přítomný	1. jsem	byl-a-o bych	buď buď	byl-a-o byli-y-a
	2. jsi	byl-a-o bys		
	3. jest	byl-a-o by		
	1. jsme	byli-y-a bycnom	buďme buďte buďte	
	2. jste	byli-y-a byste		
	3. jsou	byli-y-a by		
minulý	1. byl-a-o jsem	byl-a-o bych byl-a-o	—	—
	2. byl-a-o jsi	byl-a-o bys byl-a-o		
	3. byl-a-o (jest)	byl-a-o by byl-a-o		
	1. byli-y-a jsme	byli-y-a bychom byli-y-a		
	2. byli-y-a jste	byli-y-a byste byli-y-a		
	3. byli-y-a (jsou)	byli-y-a by byli-y-a		
budoucí	1. budu	—	—	—
	2. budeš			
	3. bude			
	1. budeme			
	2. budete			
	3. budou			

*) Řekneme-li sloveso ve všech osobách obou čísel, ve všech způsobech, časech a rodech, časujeme je.

Č a s ō v á n í.

Rod činný		Rod trpný	
Gas	Neurčitý způsob: volati. Přičesti: volal-a-o, volali-y-a.	Neurčitý způsob: býti volán-a-o, voláni-y-a. Přičesti: volán-a-o, voláni-y-a.	
Spůsob		Spůsob	
oznamovací	spojovací	oznamovací	spojovací
rozkazovací			rozkazovací
volám voláš volá voláme voláte volají	volal-a-o bych volal-a-o bys volal-a-o by volali-y-a bychom volali-y-a byste volali-y-a by	jsem volán-a-o jsi volán-a-o jest volán-a-o jsme voláni-y-a jste voláni-y-a jsou voláni-y-a	buď volán-a-o bude volán-a-o budme voláni-y-a budte voláni-y-a
volal-a-o jsem volal-a-o jsi volal-a-o (jest) volali-y-a (jsou) volali-y-a jsme volali-y-a jste	byl a-o bych volal-a-o byl a-o bys volal-a-o byl a-o by volal-a-o bychom volali-y-a byste volali-y-a by volali-y-a	{ jsem volán-a-o jsi volán-a-o (jest) volán-a-o jsme voláni-y-a jste voláni-y-a (jsou) voláni-y-a }	{ byl a-o bys byl a-o by byl a-o bychom byli-y-a byste byli-y-a by byli-y-a }
budu budeš bude budeme budete budou	zavolal-a-o bych zavolal-a-o bys zavolal-a-o by zavolali-y-a bychom zavolali-y-a byste zavolali-y-a by	budu volán-a-o budeš volán a-o bude volán-a-o budeme voláni-y-a budete voláni-y-a budou voláni-y-a	{ bych zavolán-a-o bys zavolán-a-o by zavolán-a-o bychom zavolá- byste zavolá- by } ni-y-a
budouci	volati		

Príslovce.

I. 1. Bůh jest *zde, tam, onde, uvnitř, venku, nahoře, dole, všude*. Buď *kdekoliv*, Bůh tě *všude* vidí.

Slovy: *zde, tam, kdekoliv, všude* atd. naznačujeme *místo*, kde někdo nebo něco jest nebo kde se něco děje. Slova ta nazývají se **příslovce místa**. Příslovce místa jsou také: *jinde, někde, nikde, kdesi, ledakde, zadu, napřed, opodál*.

Otec šel *nahoru*, matka šla *dolů*. Já půjdu *někam*, a ty nepůjdeš *nikam*. Sestra šla *horem*, bratr šel *dolem*. Potok teče *tudy*, řeka *onudy*. Cizinec přišel *odněkud*. Až hodina mine, přijdeme *odtud*.

Slovy: *nahoru, dolů, horem, dolem, odněkud, odtud* naznačujeme místo na otázku: *kam? kudy? odkud?* Slova ta jmenujeme také **příslovce místa**.

II. 2. *Někdy* slunce svítí, *jindy* obloha jest zamračena. Nelži *nikdy!* Strýc již *dávno* nebyl u nás.

Slovy: *někdy, jindy, nikdy, dávno* naznačujeme *čas*, *kdy* se něco děje. Slova ta slují **příslovce času**. Příslovce času jsou také: *nyní, teď, tehdy, brzy, hned, dnes, letos, loni, vždy*.

III. 3. Žák má mluvit *hlasitě* a ne *pošeptmu*. Některý strom roste *zpřímá*, jiný *zkřívá*. Člověk lživý *jinak* myslí, *jinak* mluví.

Slovy: *hlasitě, pošeptmu, zpřímá, zkřívá, jinak* naznačujeme *spůsob*, *jak* se něco děje. Slova ta nazýváme **příslovce způsobu**.

Taková příslovce jsou: *tak, nějak, nijak, jaksi, všelijak, některak, nahlas, letmo, zdaleka, zblízka, tiše, mravně* a jiná.

Co naznačujeme *příslovci*? Kolikerá *příslovce* dle toho rozeznáváme?

1. Tento žák píše krásně, onen píše krásněji, ale ten tam píše

nejkrásněji. — 2. Mnohá žákyně učí se pilně, jiná učí se pilněji, některá učí se **nejpilněji.**

Spůsob činnosti můžeme také přirovnávati.

Mohu-li pak stupňovati příslovce: *dnes, včera, nějak, odtud?*

Lze-li pak stupňovati příslovce *čerstvě, pěkně?*

Příslovce spůsobu, utvořená ze přídavných jmen, která lze stupňovati, mají ve druhém stupni příponu **ji**; přidáme-li druhému stupni předponu **nej**, máme třetí stupeň.

Také některá *příslovce místa i času* se stupňují, jako: *dole — doleji — nejdoleji; pozdě — později — nejpozději.*

Úkol 130. Utvořte z následujících přídavných jmen příslovce dle těchto vzorů:

mocný — mocně;

lehký — lehce;

lidský — lidsky;

přátelský — přátelsky.

tvrdý, drahý, tichý, krátký, dobrý, chudý, plachý, modrý, svatý, bledý; — český, moravský, křesťanský, německý, vojenský, bratrský, královský, francouzský, pražský, mistrovský.

Některá příslovce ve druhém stupni mají *e (ě)*, na př.: *daleko — dále, široko — širě, blízko — blíže (blíž), hustě — houště, hluboce — hloubě (hloub).*

Nepřavidelně se stupňují:

dobře — lépe — nejlépe;

zle — hůře — nejhůře;

dlouho — déle — nejdéle;

mnoho — více — nejvíce;

brzo — dříve — nejdříve;

málo — méně — nejméně.

Citoslovce čili mezislovce.

A, to je krásný obraz! *Ejhle* člověk! *Hejsa, hejsasa*, to jsme rádi! *Jejeje*, to bolí! *Fi*, styď se! *Pr!* (voláme na koně). *Put, put!* (voláme na slepice). *Bim, bam, bum!* (napodobujeme hlas zvonu). *Frnk!* (voláme, když pták nebo brouk uletěl). *Haf, haf!* (napodobujeme štěkání psa). Slovem: *boh pomoz!* (*Báh pomoz!*)! voláme na dělníky, když pracují.

Při podivení, veliké radosti, bolesti, ošklivosti vyrazíme ze sebe zvláštní slova, jimiž city své na jevo dáváme. Slova taková slují **citoslovce**.

K citoslovcům čili mezislovcům náležejí i slova: a) jimiž na zvířata voláme; b) jimiž zvuky zvířat nebo věcí neživých napodobujeme.

Úkol 131. Opište věty položené za vzor a *citoslovce* podškrtněte!

Tvoření a dělení slov.

Jak dělíme hlásky? Jak se dělí samohlásky? Jak souhlásky? Jmenujte samohlásky tvrdé, měkké, střední! Jmenujte souhlásky tvrdé, měkké, obojetné! Jmenujte dvojhásky! polosamohlásky!

1. *Pasu, pastýř, pastva, pasení, pastviště, vypasu, napase.*

2. *Nesu, nosím, snáším, nůše, nůška, nosidla, výnos, výnosný, přinášeti, únos.*

Slova *pastýř, pastva* atd. utvořena jsou ze slabiky **pas**. Slabice té říkáme **slabika základní** čili **kmen** slova. Ze kmene poznati lze smysl celého slova. Ostatní slabiky, které mimo kmen ve slově se nalézají, slují **slabiky vedlejší** (*předpony — přípony*). Kmenová samohláska proměňuje se někdy v jinou samohlásku.

Úkol 132. Opište slova položená za vzor a oddělte kmen od předpon a přípon!

Úkol 133. Z těchto slov odvozujte jiná slova: zvon, řez, hrad, — vezu, ženu, vedu.

1. Ry-ba, ko-lo, pí-ši, ma-lý, pl-ži, ve-dl.

Je-li souhláska mezi dvěma samohláskama nebo mezi polosamohláskou a samohláskou, přibírá se ke slabice následující.

2. Do-bry (bráti), te-ply (plyn), me-tla (tlačím), ve-slo (slovo), celi-stvý (stvořiti).

Je-li mezi dvěma samohláskama více souhlásek, berou se všechny ke druhé samohlásce, jestliže slovo od nich může začítí.

3. Sil-ný (lnoutí), bar-va (rváti), hoř-ký (řku), par-ma (rmoutí).

Je-li ze dvou souhlásek, jimiž slovo začítí může, první *l*, *r* nebo *ř*, tehdy toto *l*, *r* nebo *ř* přibírá se ku první samohlásce.

4. Ov-ce, měk-ký, křeh-ký, pěu-kava, ve-ver-ka.

Když od souhlásek slovo začítí nemůže, tu první souhláska připojí se ku předcházející, ostatní souhlásky k následující samohlásce.

5. Roz-um, bez-božný, oka-mžik, voj-voda, praž-ský.

Složená slova dělí se dle částí, z nichž jsou složena.

Úkol 134. Rozdělte každé slovo článku ve slabiky!

Dloužení a krácení.

Břh — Boha, dům — domu, nůž — nože, pěst — postu, kaň — koně. sůl — soli, hůl — holi, hrách — hrachu, mráz — mrazu, pás — pasu, práh — prahu, déšť — deště, chléb — chleba, snůh — sněhu, vítr — větru, kámen — kamene, sámě — semene a jiná krátí ve všech pádech obou čísel kmenovou samohlásku; jen 4. pád č. jedn. u jmen neživotných rovná se 1. p.

Úkol 135. Udejte, dle kterého vzoru každé z uvedených podst. jmen byste skloňovali!

Úkol 136. Skloňujte některá z nich ve větách!

Samohláska *ř* ve slověch kůr a trůn zůstává ve všech pádech dlouhou.

Podstatná jména: jádro — jader, játra — jater, jméno — jmen, chvíle — chvíl, lžíce — lžic, mle — ml, plíce —

plíc, svíce — svíc (svěc) krátí kmenovou samohlásku jen ve 2. pádě množného čísla.

Úkol 137. Skloňujte slovo *jméno* ve větách!

Kráva má v 7. p. jedn. č. kravou a ve 2., 3., 6. a 7. pádě množn. č. krav, kravám, kravách, kravami.

Míra má v 7. p. jedn. č. měrou, ve 2., 3., 6. a 7. p. množn. č. měř, měřám, měřách, měrami.

Podobně krátí kmenovou samohlásku: *brána, sláma, tráva, skála, rána, vrána, žába, trouba, díra, lípa, žíla* a jiná.

Podstatná jména rodu ženského na *a*, která znamenají něco skutečného a v 1. p. jedn. č. před *a* mají jen jednu souhlásku, krátí v pádech nahoře udaných kmenovou samohlásku. Tak i odtažitá *víra* i *síla*.

Úkol 138. Skloňujte některá ze jmenovaných podstatných jmen ve větách!

Práce a kůže v 7. p. jedn. č. mají prací — koží; ve 2., 3., 6. a 7. p. množn. č. prací — pracím — pracích — pracemi, koží — kožím — kožích — kožemi. — Ale i pracem, prácech někdy se užívá.

Úkol 139. Napište slova „práce a kůže“ ve všech pádech obou čísel!

Léto má ve 2. p. množn. č. let, ve 3. letím, v 6. letech, v 7. lety.

V čísle jednotném a v 1., 4. a 5. p. čísla množn. jest *é* dlouhé.

Úkol 140. Skloňujte slovo „léto“ ve větách a věty napište!

1. p. dvéře, 2. p. dveří, 3. p. dveřím, 4. p. dvéře, 5. p. dvéře, 6. p. dveřích, 7. p. dveřmi.

Tak i *sáze* a *sáně*.

Úkol 141. Napište věty, v nichž by bylo slovo „dvéře“ ve všech pádech obou čísel!

Zraditi — zrádce, haněti — hance, tvořiti — tvárce.

Podstatná jména odvozená příponou *ce* prodlužují kmenovou samohlásku.

Koupiti — kupec,	tkáti — tkadlec;
křtíti — křtitel,	pokoušeti — pokušitel;
hádati — hadač,	troubiti — trubač;
zaháletí — zahaleč,	sázeti — sazeč;
trápiti — trapič,	loupiti — lupič.

Podstatná jména odvozená ze sloves příponami *ec*, *tel*, *ač*, *eč*, *ič* krátí kmenovou samohlásku.

Úkol 142. Utvořte z těchto sloves podstatná jména příponami *ec*, *ec*, *tel*, *ač*, *eč*, *ič*:

voditi, škoditi, zhubiti, strojiti, raditi, spraviti, — mlátiti, rýti, střileti, — ctíti, kázati, kárati, — vázati, vykládati, vyznávatí, — potápěti, roznášeti, krájeti, — bítí, pálení, dláždití.

Dlouhá kmenová samohláska krátí se:

a) ve 2. i 3. stupni přídavných jmen, na př.:

krátký — kratší — nejkratší; nízký — nižší — nejnižší; úzký — užší — nejúžší; blízký — bližší — nejbližší; řídký — řidší (ředší) nejřidší.

b) ve zdrobnělých jménech přídavných u týchž jmen:

krátký — kratoučký, nízký — nizoučký atd.

Úkol 143. Užívejte předcházejících slov ve větách a věty ty napište! Na př.: Lavice jest krátká, pravidko jest kratší, tužka jest nejkratší. — Cvoček jest kratoučký.

néstí — přenéstí;	píti — vypíti;
véstí — přivéstí;	krýti — přikryti;
véztí — zavéztí;	lítí — nalíti;
kvéstí — vykvéstí;	mýti — umyti

Stane-li se sloveso I. třídy kmene zavřeného troj-slabičným, kmenová samohláska v neurčitém způsobě se nemění.

Stane-li se sloveso I. třídy kmene otevřeného troj-slabičným, kmenová samohláska v neurčitém způsobě se krátí.

Jen *ou* zůstává obyčejně dlouhým; na př.: plouti — vyplouti, douti — vydouti.

Úkol 144. Přidejte k těmto slovesům I. třídy ještě jednu slabiku (předponu) a napište je v neurčitém způsobě:

trásti, lézti, vítí, rýti, plésti, šíti, růsti, přísti, chvítí se, hníti, housti, pásti, másti, kouti, zouti, síti, břístí.

bíti — bicí, hráti — hrací, sítí — secí.

Dvojslabičná přídavná jména, která jsou utvořena z neurčitého způsobu sloves, krátí kmenovou samohlásku.

Úkol 145. Utvořte z neurčitého způsobu těchto sloves přídavná jména příponou *cí* a přidejte ke každému vhodné podstatné jméno:

mlíti, pítí, mýti, zvátí, krytí, třítí, práti, šítí, psátí.

Bůh — božský; Čechy — český (češský); Hradec — hradecký; kůň — koňský; mistr — mistrovský; král — královský.

Přídavná jména tvoří se z podstatných jmen příponou *ský* (cký).

Úkol 146. Z těchto podstatných jmen utvořte přídavná jména příponou *ský-á-é* a přidejte ku každému příhodné podst. jméno: Mělník, Třebíč, Nový Jičín, mnich, syn, otec, krejčí, Plzeň, Praha, Pardubice.

Věk — věčný; znak — značný;

strach — strašný; smích — směšný;

prkno — prkenný; sláma — slaměný.

Úkol 147. Z těchto podstatných jmen utvořte přídavná jména příponou *ný-á-é* a použijte jich ve větách: řeka, mouka, mléko, sukno, vápno, kůže, hlína, len, vláha, žíně, dřevo, slunce.

Mák — makový; lépa — lípový;

růže — růžový; jedle — jedlový.

Úkol 148. Z následujících podstatných jmen utvořte přídavná jména příponou *ový-á-é* a použijte jich ve větách:

dub, buk, bříza, cukr, déšť, vejř, lýko, jablko, hrách, brk, malina, lůj, líska.

Pozorujte: bráti — vybrati — výbor;

hráti — vyhrati — výhra;

psátí — vypsati — výpis.

avšak: viniti, viděti, viseti, vínouti.

Když se **vy** ze slova může vypustiti, a slovo totéž znamená jako před vypuštěním slabiky *té*, píše se vždy **vy**.

Úkol 149. K těmto slovesům přidejte předponu *vy* a utvořte z nich také podstatná jména:

saditi, mluvití, mysliti, choditi, sloužiti, střeliti, živiti, jeviti, kresliti, počítati, měřiti, měniti.

Věta rozšířená (rozvinutá).

Doplňk.

1. *Učitel zkouší* —. Tato věta není úplná. Budeme se zajisté ptáti, koho učitel zkouší.

2. Řekne-li nám někdo: *Krejčí šije* — budeme se ptáti, co šije.

3. Ve větě: *Dělník jest hoden* — schází to, čeho jest hoden.

4. *Děti mají býti vděčný.* — Výrok této věty není úplný, budeme se ptáti, komu mají býti vděčný.

5. *Lakomec baží* —. I v této větě výrok potřebuje doplnění na otázku po čem?

6. *Dřímající kývá* —. Výrok této věty lze doplniti na otázku čím?

1. Učitel — zkouší *žáka*. 2. Krejčí — šije *kabát*. 3. Dělník — jest hoden *mzdy*. 4. Děti — mají býti vděčný *rodičům*. 5. Lakomec — baží *po penězích*. 6. Dřímající — kývá *hlavou*.

Slova, jimiž výrok věty se doplňuje, slují **doplňk**.

V 1. větě slovo „učitel“ jest podmět, — „zkouší žáka“ jest výrok s doplňkem (rozšířený výrok).

Udávejte podmět a rozšířený výrok v ostatních větách!

Některý výrok doplňuje se slovem na otázku koho nebo co? Ptejte se na doplňk ve 2. větě! Ve kterých pádech může býti doplňk?

Úkol 150. V následujících větách poznamenejte podmět číslem 1, holý výrok číslem 2, doplňk číslem 3!

1. Slovo dělá muže. 2. Ruka ruku umývá. 3. Noha nohu podpírá. 4. Povolnost činí přátely. 5. Dilo chváli mistra. 6. Ctnost

převyšuje umění. 7. Lháře Bůh káře. 8. Jazyk pokoj ruší. 9. Pokora stěnu proráží. 10. Štěstí pýchu plodí. 11. Přítel zkouší nouze. 12. Tajné Bůh soudí.

Úkol 151. Rozšiřte výrok těchto vět doplňkem na otázku koho nebo čeho?

1. Mráz — nespálí. 2. Rez — se nechytá. 3. Chudoba — netratí. 4. Hříšník bojí se —. 5. Sova nevysedí —. 6. Zdraví nepotřebují —. 7. Bůh se ujímá —. 8. Tonoucí se chytá —. 9. Vůl — nepotřebuje. 10. Vlk — nenosí.

Úkol 152. Opíšte tyto věty, podškrtněte v nich doplněk a poznamenejte číslicí, v kolikátém je pádě!

1. Strach se smrti rovná. 2. Lidé se radují létu. 3. Včely se těší květu. 4. Nemoc ctnosti nevadí. 5. Nemoc trápí tělo. 6. Duši hřích mučí. 7. Zapomínej na krivdy! 8. Zlatníka zlato najde. 9. Vlk koží platí. 10. Lenošením člověk hyne. 11. Plíce vzduchem se krmí. 12. Kočka o myších snívá. 13. Bůh jest bohat milostí. 14. Přestávej na mále!

Úkol 153. Opisujiče předešlé věty ještě jednou, oddělte podmět od rozšířeného výroku vodorovnou čárkou! Na př.: Strach — se smrti rovná.

1. Vrána *vráně* očí nevyklube. 2. Vědomost činí *slabého mocným*. 3. Učím *bratra počtám*. 4. Čechové zvolili *sv. Vojtěcha biskupem*. 5. Sráží Bůh *pyšným rohy*.

Někdy výrok rozšiřuje se dvěma doplňky.

Úkol 154. Odpovídejte na tyto otázky a odpovědi ty napište: 1. Koho a čemu učí důstojník? 2. Koho a čemu učí mravenec? 3. Koho a o co prosívají děti? 4. Koho nebo čeho a nač se ptáváme? 5. Koho chrání matka a čeho? 6. Komu a co odpouští Bůh? 7. Komu a co slibuje dítě? 8. Koho obdařil Bůh a čím? 9. Koho poděluje matka a čím? 10. Komu a co kupují rodiče?

Supinum (dostižný způsob).

1. Kněz šel *sloužit* mše.
2. Rybář odešel *lovit* ryb.
3. Matka poslala dceru *past* hus.
4. Přijde *soudit* živých i mrtvých.

Ve větě: „Kněz šel sloužit mše“ slovo „kněz“ jest podmět, „šel sloužit mše“ jest výrok s doplňkem.

Sloužit není neurčitý způsob slovesa, jinak by stálo sloužiti. Jest to zvláštní tvar slovesa, jemuž se říká **supinum (dostižný způsob)**. Supinum tvoří se z neurčitého způsobu, když se *i* vynechá a *t* se promění v *t*. Kmenová samohláska při kmcnech jednoslabičných se kráť.

Slovesa: „šel, odešel, poslala, přijde“ znamenají *pohybování*.

Následuje-li po slovesech pohybování jiné ještě sloveso, klade se toto sloveso ve tvar *supina*.

Pozorujte, ve kterém pádě jest doplněk!

Supinum sloves přechodných žádá doplněk ve 2. pádě.

Úkol 155. Rozšířte výrok těchto vět doplňkem:

1. Spěchal jsem přivítat —.
2. Mlatec chodil mlátit —.
3. Děvečka přišla prat —.
4. Žnec šel žít —.
5. Dcera chodila vytrhovat —.
6. Pastýř běžel vyhnat —.
7. Čeledín jel vozit —.
8. Zahradník odešel sázet —.
9. Dívky v zimě chodívají drat —.
10. Tkadlec přijde tkat —.
11. Jdi krmit —.
12. Pán Ježíš přijde soudit —.
13. Školní dozorce přijel prohlednout —.

Přívlastek.

1. Žák byl pochválen.	<i>Pilný</i> žák byl pochválen.
2. Miluji přítele.	Miluji <i>upřímného</i> přítele.
3. Dílo samo se chváli.	<i>Dobré</i> dílo samo se chváli.
4. Uštknutí může býti smrtelné.	<i>Haví</i> uštknutí může býti smrtelné.
5. Lípa jest strom.	Lípa jest <i>košatý</i> strom.
6. Prsten jest drahý.	Prsten <i>ze zlata</i> jest drahý.
7. Babička slula Ludmila.	Babička <i>sv. Václava</i> slula Ludmila.
8. Život jest krátký.	Život <i>hmyzů</i> jest krátký.
9. Pohoří sluje Šumava.	Pohoří <i>mezi Čechami a Bavorsy</i> sluje Šumava.
10. Přítel umřel.	<i>Otcův</i> přítel umřel.
11. Otec jest rolník.	<i>Můj</i> otec jest rolník.

12. Rada jest moudrá.	<i>Tato rada jest moudrá.</i>
13. Kůň má nohy.	<i>Kůň má čtyři nohy.</i>
14. Matka mi koupila šaty.	<i>Matka mi koupila dvoje šaty.</i>
15. Lidé, chvalte Boha!	<i>Všichni lidé, chvalte Boha!</i>

Slovem „*pilný*“ určuje se místněji podstatné jméno „žák“ na otázku jaký?

Slovem „*otcív*“ určeno jest podstatné jméno „přítel“ na otázku čím?

Slovem „*tato*“ určuje se podstatné jméno „rada“ na otázku která?

Slovem „*všichni*“ určeno jest podstatné jméno „lidé“ na otázku kolik?

Slova, kterými se podstatné jméno místněji určuje na otázku: jaký? čím? který? kolik? nazývají se **přívlastek**.

Ve větě: „*Pilný žák byl pochválen*“ — „*Pilný žák*“ jest podmět se přívlastkem —, „*byl pochválen*“ jest výrok.

Ve větě: „*Miluji upřímného přítele*“ slovo *já* jest podmět, — „*miluji upřímného přítele*“ jest výrok s doplňkem, který přívlastkem „*upřímného*“ jest rozšířen.

Ve větě: „*Lípa jest košatý strom*“ slovo „*lípa*“ jest podmět, — „*jest košatý strom*“ jest výrok se přívlastkem.

Přívlastkem rozšiřuje se podmět, doplněk i výrok, jsou-li vyjádřeny podstatným jménem.

Pozorujte, jakými jmény přívlastek se vyjadřuje!

Úkol 156. Opište věty položené za vzor a každé podstatné jméno se přívlastkem k němu příslušným podškrtněte!

Úkol 157. Odpovídejte na tyto otázky a odpovědi ty napište:

1. Jaký oděv jest teplý?
2. Jaký dobytek chová rolník?
3. Jaké jahody příjemně chutnají?
4. Jaké dílo chválí svého mistra?
5. Jaké ovoce jest chutné?
6. Jaké stromy štěpuje zahradník?
7. Jaká práce není platná?
8. Jaké zvíře jest vlk?

Úkol 158. 1. Či síla jest veliká? 2. Či otec jest zahradník? 3. Či kopyto jest rozpoltěno? 4. Či srst jest huňatá? 5. Či zpěv jest příjemný? 6. Či sešit zůstal ve škole? 7. Či bratr byl sv. Methoděj? 8. Či oko vidí do srdcí lidských?

Úkol 159. 1. Které pohoří sluje Krkonoše? 2. Které nádobí jest křehké? 3. Který svícen jest drahocenný? 4. Který kostelík zdaleka jest viděti? 5. Kolik zubů mívá dospělý člověk? 6. Kolikátý měsíc v roce jest leden? 7. Kolik lidí může býti spaseno? 8. Kolikeryž užitek dává kráva?

Příslovečná určení.

Určení místa.

1. Déšť — padá.	Déšť — padá <i>ze šedých mračen.</i>
2. Kouř — vystupuje.	Kouř — vystupuje <i>z komína.</i>
3. Otec — přišel.	Otec — přišel <i>z Prahy.</i>
4. Vltava — prodírá se.	Vltava — prodírá se <i>skalami.</i>
5. Vojsko — táhlo.	Vojsko — táhlo <i>městem.</i>
6. Šel jsem.	Šel jsem <i>dolem.</i>
7. Vltava — vlévá se.	Vltava — vlévá se <i>do Labe.</i>
8. Morava — ústí.	Morava — ústí <i>do Dunaje.</i>
9. Otec — pojedje.	Otec — pojedje <i>do Brna.</i>
10. Skřivan — hnízí se.	Skřivan — hnízí se <i>na poli.</i>
11. Ryby — zdržují se.	Ryby — zdržují se <i>ve vodě.</i>
12. Hřbitov — bývá.	Hřbitov — bývá <i>vedle kostela.</i>
13. Sklep — jest.	Sklep — jest <i>dole.</i>

Slovy „*ze šedých mračen*“ udává se **místo** (východiště), *odkud* déšť padá. Co se udává slovy „*z komína*“? „*z Prahy*“?

Slovem „*skalami*“ naznačuje se **místo** (prostor), *kudy* se Vltava prodírá. Co se naznačuje slovem „*městem*“? „*dolem*“?

Slovy „*do Labe*“ udává se **místo** (směr), *kam* se Vltava vlévá. Co se udává slovy „*do Dunaje*“? „*do Brna*“?

Slovy „*na poli*“ naznačuje se **místo**, *kde* se skřivan

hnízdí. Co se naznačuje slovy „*ve vodě*“? „*vedle kostela*“? co slovem „*dole*“?

Výrok rozšířen bývá slovy, která naznačují *místo* na otázku *odkud? kudy? kam? kde?*

Slovům takovým říkáme **príslovečné určení místa**.

Ve větě: „*Děšť padá ze šedých mračen*“ slovo „*děšť*“ jest podmět, „*padá ze šedých mračen*“ jest výrok s určením místa, jež přívlastkem „*šedých*“ jest rozšířeno.

Přívlastkem rozšiřuje se také příslovečné určení, je-li vyjádřeno podstatným jménem.

Udejte, čím se ve předcházejících větách *určení místa* vyjadřuje!

Úkol 160. Opište věty položené za vzor a *určení místa* podškrtněte!

Úkol 161. Rozšířte v těchto větách výrok *přísllovečným určením místa* na otázku *odkud? kudy? kam? kde?*

1. Brambory se vykopávají —. 2. Jezdec spadl —. 3. Pocestný šel —. 4. Procházíme se —. 5. Berounka vlévá se —. 6. Žák si sedl —. 7. Ovce se pasou —. 8. Bůh jest —. 9. Matka přijela —. 10. Zajíc vyběhl —. 11. Parovůz jezdí —. 12. Řeka Haná se vine —. 13. Neopatrný chlapec spadl —. 14. Otec odjel —. 15. Kostel stojí —. 16. Vino se daří —. 17. Bouře se přihnala —. 18. Chodíme do školy —. 19. Otec veze obilí —. 20. Červi žijí —. 21. Škola stává —. 22. Slunce zapadá —. 23. Matka jest —. 24. Babička jest —.

Určení času.

1. Dělník pracuje.	Dělník pracuje <i>od šesti hodin.</i>
2. Čeledín orá.	Čeledín orá <i>od rána.</i>
3. Bouře trvala.	Bouře trvala <i>ode dvou hodin.</i>
4. Hodiny jdou.	Hodiny jdou <i>po celý týden.</i>
5. Rok trvá.	Rok trvá <i>dvanať měsíců.</i>
6. Bratr byl nemocen.	Bratr byl nemocen <i>po dva měsíce.</i>
7. Slavíci zpívají.	Slavíci zpívají <i>do sv. Juna Křtitele.</i>

8. Chodíme do školy.	Chodíme do školy <i>do čtrnácti let.</i>
9. Podzim trvá.	Podzim trvá <i>do vánoc.</i>
10. Slunce svítí.	Slunce svítí <i>ve dne.</i>
11. Ptáci se k nám vracejí.	Ptáci se k nám vracejí <i>na jaře.</i>
12. Ovoce se česá.	Ovoce se česá <i>na podzim.</i>
13. Byli jsme v kostele.	Byli jsme <i>dnes</i> v kostele.

Slovy „*od šesti hodin*“ naznačuje se **čas**, *od kterého* dělník pracuje. Co se naznačuje slovy „*od rána*“? „*ode dvou hodin*“?

Slovy „*po celý týden*“ naznačuje se **čas**, *po který* (jak dlouho) hodiny jdou. Co se naznačuje slovy „*dvanáct měsíců*“? „*po dva měsíce*“?

Slovy „*do sv. Jana Křtitele*“ udává se **čas**, *do kterého* slavící zpívají. Co se udává slovy „*do čtrnácti let*“? „*do vánoc*“?

Slovy „*ve dne*“ udává se **čas**, *kdy* slunce svítí. Co se udává slovy „*na jaře*“? „*na podzim*“?

Výrok rozšířen bývá slovy, která naznačují **čas** (dobu) na otázku: *od které doby? po kterou dobu* (jak dlouho)? *do které doby? ve které době* (kdy)? něco jest nebo se děje.

Slova taková slují **přísluvečné určení času**.

Ve větě: „Dělník pracuje od šesti hodin“ — slovo „*dělník*“ jest podmět, „*pracuje od šesti hodin*“ jest výrok s určením času.

Pozorujte, čím se *určení času* vyjadřuje!

Úkol 162. Napište na tyto otázky odpovědi celými větami:

1. Od kterého času chodí děti do školy?
2. Od které doby počítáme léta (roky)?
3. Od kterého dne učí se bratr řemeslu?
4. Od kterého roku panuje náš císař Pán?
5. Jak dlouho trvá podzim?
6. Jak dlouho pracuje dělník?
7. Jak dlouho bude se bratr učiti řemeslu?
8. Jak dlouho byl bratr v Praze?
9. Do které doby zůstávají u nás vlaštovky?
10. Do kterého dne trvá

léto? 11. Do které doby pracoval otec? 12. Do kterého dne budeme choditi do školy? 13. Kdy opouštějí ptáci svá hnízda? 14. Kdy bývá v lese smutno? 15. Kdy se ozývá zpěv ptactva? 16. Kdy půjdeme do školy?

Úkol 163. Opište věty položené za vzor a určeni času podškrtněte!

Určení způsobu.

1. Zajíc spí.	Zajíc spí <i>otevřenýma očima.</i>
2. Růže voní.	Růže voní <i>příjemně.</i>
3. Voda vaří se.	Voda vaří se <i>klokotem.</i>
4. Jabloň kvete.	Jabloň kvete <i>růžově.</i>
5. Pivo prodává se.	Pivo prodává se <i>na litry.</i>
6. Mnohý člověk jest chybný.	Mnohý člověk jest chybný <i>na prsa.</i>
7. Kupec prodal homoli cukru.	Kupec prodal homoli cukru <i>za pět zlatých.</i>
8. Měř!	Měř <i>dvakrát!</i>

Slovy „*otevřenýma očima*“ naznačujeme **spůsob**, jak zajíc spí. Co naznačujeme slovy „*příjemně*“? „*klokotem*“? „*růžově*“? „*na litry*“? „*na prsa*“?

Slovy „*za pět zlatých*“ naznačujeme takéž **spůsob**, jak kupec prodal homoli cukru, ale můžeme se též otázati slovy *za kolik?*

Na slovo „*dvakrát*“ můžeme se místo *jak?* otázati slovem *kolikrát?*

Výrok rozšířen bývá slovy, která naznačují **spůsob** na otázku *jak?* (*za*) *kolik?* *kolikrát?* Slova taková slují **príslovečné určení způsobu.**

Ve větě: „Voda se vaří klokotem“ — slovo „*voda*“ jest podmět, „*vaří se klokotem*“ jest výrok s určením způsobu.

Povězte, čím se ve předcházejících větách *určení způsobu* vyjadřuje!

Úkol 164. Opište tyto věty a *příslověčné určení způsobu* podškrtněte:

1. Král Jan Lucemburský byl slep na obě oči. 2. Jelen běhá rychle. 3. Jedle roste vysoko. 4. Kůň i v noci kráčí velmi opatrně. 5. Chlapec vrátil se ze školy plačky. 6. Poutník putoval na Velehrad pěšky. 7. Sněžka jest 1600 m. vysoká. 8. Mluvíme česky. 9. Bůh činí vše dobře. 10. Soudce rozsuzuje dle zákona. 11. Matka koupila látku za dvanáct zlatých. 12. Chodíme do školy dvakrát denně. 13. Sv. Václav panoval mírně. 14. Slepice vidí velmi bystře.

Úkol 165. Opište věty položené za vzor a *určení způsobu* podškrtněte!

Určení příčiny.

1. Sníh taje.	Sníh taje <i>teplem</i> . Proč?
2. Železo rozpouští se.	Železo rozpouští se <i>ohněm</i> . Proč?
3. Obilí někdy hnije.	Obilí někdy hnije <i>vlhkem</i> . Proč?
4. Bůh stal se člověkem.	Bůh stal se člověkem <i>z lásky</i> klidem.
5. Papír dělá se.	Papír dělá se <i>z hadrů</i> . Z čeho?
6. Člověk jest stvořen.	Člověk jest stvořen <i>ku práci</i> .
K čemu?
7. Tesař tesá.	Tesař tesá <i>širočinou</i> . Čím?
8. Bůh zvěstoval mudrcům narození Páně.	Bůh zvěstoval mudrcům <i>skrze hvězdu</i> narození Páně.
9. Chrám sv. Víta v Praze byl založen.	Chrám sv. Víta v Praze byl založen <i>sv. Václavem</i> .
10. Ptáka poznáme.	Ptáka poznáme <i>po peří</i> .

Slovem „*teplem*“ naznačuje se *příčina*, proč sníh taje. Co se naznačuje slovy „*ohněm*“? „*vlhkem*“? „*z lásky*“?

Slovy „*z hadrů*“ naznačuje se *látka*, z níž se něco dělá.

Slovy „*ku práci*“ naznačuje se *účel*, k němuž člověk stvořen jest.

Slovem „*širočinou*“ naznačuje se *nástroj*, kterým se něco dělá.

Slovy „*skrze hvězdu*“ naznačuje se *prostředek*, skrze který Bůh mudrcům narození Páně zvěstoval.

Slovy „*sv. Václavem*“ naznačuje se *původce*, který chrám sv. Víta založil.

Slovy „*po zpěvu*“ označujeme důvod poznatku.

Výrok rozšířen bývá slovy, která naznačují *příčinu*, *látku*, *účel*, *nástroj*, *prostředek*, *původce* a *důvod poznatku*.

Slovům takovým říkáme **přísllovečné určení příčiny**.

Ve větě: „*Člověk jest stvořen ku práci*“ — slovo „*člověk*“ jest podmět, „*jest stvořen ku práci*“ jest výrok s určením příčiny.

Povězte, čím se ve předcházejících větách určení příčiny vyjadřuje!

Úkol 166. Rozšiřte výrok těchto vět *přísllovečným určením příčiny*:

1. Zlato měkne —
2. Páry vystupují —
3. Košile se dělá —
4. Cukr se vyrábí —
5. Pták stvořen jest —
6. Služby boží se konají —
7. Krejčí šije —
8. Obilí se mlátí —
9. Někteří ptáci se žíví —
10. Bůh mluvil k lidem —
11. Praha byla založena —
12. Říše moravská byla založena —
13. Člověka poznáme —
14. Led taje —
15. Rybář loví ryby —

Úkol 167. Opište věty položené za vzor a *určení příčiny* podškrtněte!

Věta, v níž mimo prostý *podmět* a *výrok* jest ještě *doplňek*, *přívlastek* nebo *přísllovečné určení*, sluje **věta rozšířená (rozvinutá)**.

Užitečné vlastovky na jaře z teplých krajín k nám se vracují.

Užitečné vlastovky = podmět se přívlastkem.

na jaře z teplých krajín k nám se vracují = výrok s určením času a s určením místa se přívlastkem „*teplých*“.

Užitečné = příd. jm. urč. troj. zákonč., 1. stup.

vlastovky = podst. jm. obecné, žen. r., 1. p., mn. č., dle ryba.

na = předl., řídí 6. pád.

jaře = podst. jm. obecné, stř. r., 6. p., jedn. č., dle slovo.

z = předl., řídí 2. pád.

teplých = příd. jm. urč. troj. zákonč., 1. stup.

krajín = podst. jm. obecné, žensk. r., 2. p., mn. č., dle ryba.

k = předl., řídí 3. pád.

nám = náměstk. os., 1. os., 3. p., mn. č.

se = zvrtná náměstka, 4. p., č. mn.

se vracejí = slov. zvrtné, neskonale, trvací, činný r., ozn. sp., přít. č., 3. os., mn. čísla, 3. tř.

Souvětí souřadné.

1. Člověk míní, Pán Bůh mění.
2. Pravdu sobě mluvmе, dobří spolu buďme.
3. Nebesa vypravují slávu boží, *a* dílo rukou božích zvěstuje obloha.
4. Liška v noci vychází na lup; *také* kuna v noci vychází hledat potravy.
5. Ovocný strom mnohého ošetřování potřebuje; *ale* užitek z něho bývá veliký.
6. Krtek jest zvířátko užitečné, *a přece* ho nerozumní lidé pronásledují.
7. Vysoké hory i v létě pokryty bývají sněhem; *nebo* vzduch u veliké výši velmi jest chladný.
8. Zdraví jest veliký poklad; *proto* máme si ho vážit.

Dvě věty i více vět, které se smyslem k sobě hodí, a z nichž každá býti může sama o sobě, nazýváme **souvětím souřadným**.

Kdoby řekl: „Žák píše, a jedle jest vysoká“, ten by nesmyslně spojoval, co nijak k sobě nepatří.

Souvětí souřadná kladou se vedle sebe buď beze všeho spojení, buď se pojí zvláštními slovy: *a, také, — ale,**) *a přece, — nebo, proto*.

Slovům těm říkáme **spojky**.

*) Spojka *ale* ve větě stává na prvním místě.

Jiné spojky jsou:

těž, tolikéž, předně -- dále — posléze, ani — ani, i — i, nejen — ale i, netoliko — ale i, brzo — brzo, dílem — dílem, totiž (spojky slučovací); *než, však, avšak, nicméně však, přece, buď—buď, sice—ale* (spojky odporovací); *tedy, pročež, tudíž, neboť* (spojky příčinné).

Jednotlivé věty oddělují se čárkou; jsou-li delší, středníkem.

Úkol 168. Opište věty položené za vzor a spojky podškrtněte!

Úkol 169. Opište tyto věty, a ty, které k sobě náležejí, spojte v souvětí souřadná:

1. Ježek chytá škodlivé myši. — Sova pálená hubí je. (*také.*)
2. Husy dávají chutné maso. — Máme od nich také peří do peřin. (*mimo to.*)
3. Člověk rozeznává se od zvířat přímou postavou. — Bůh jej obdařil také řečí. (*nějen — ale i.*)
4. Žalost není věčná. — Rádost není nekonečná. (*ani — ani.*)
5. Požehnání otcovo staví dítkám domy. — Kletba matčina bourá je. (*ale.*)
6. Dům můj jest dům modlitby. — Vy jste jej učinili domem kupeckým. (*ale.*)
7. Slavík dle peří jest pták nepatrný. — Zpěvu jeho lidé velice si váží. (*avšak.*)
8. Není nám krátký život dán. — My jej krátký děláme. (*než.*)
9. Dítě matku má milovati. — Ona prve milovala je. (*nebo.*)
10. Pýcha protiví se Bohu. — Nebuď pyšný! (*proto.*)
11. Buďme střídmi! — Uškodíme svému zdraví. (*sic jinak.*)
12. Krása těla brzy pomíjí. — Nezakládejme si na ní příliš mnoho! (*tedy.*)

Věta stažená.

1. *Žák psává. Žák čítá. Žák kreslivá. Žák počítává.*
Žák psává, čítá, kreslivá a počítává.
2. *Bůh není náhliv. Bůh jest pamětliv.*
Bůh není náhliv, ale pamětliv.
3. *Jabloň jest strom. Hrušeň jest strom.*
Jabloň i hrušeň jsou stromy.
4. *Užovka jest had. Zmije jest had.*
Užovka i zmije jsou hadi.

5. *Železo jest sprostý kov. Olovo jest sprostý kov.*
Železo i olovo jsou sprosté kovy.
6. *Pyšný člověk protiví se Bohu. Hněvivý člověk protiví se Bohu.*
Pyšný a hněvivý člověk protiví se Bohu.
7. *Rodiče milují syna. Rodiče milují dceru.*
Rodiče milují jak syna tak i dceru.
8. *V lese rostou stromy. V lese rostou kře.*
V lese rostou stromy i kře.
9. *Sněženka kvete na jaře. Petrklíč kvete na jaře.*
Nejen sněženka, ale i petrklíč kvetou na jaře.
10. *Slavík líbezně zpívá. Pěnice líbezně zpívá.*
Slavík i pěnice líbezně zpívají.
11. *Teplem roztahuje se vzduch. Teplem roztahuje se voda.*
Teplem roztahuje se netoliko vzduch, ale i voda.

V první větě jest podmět „žák“, výrok „psává“. Ve druhé větě jest podmět „žák“, výrok „čítá“. Ve třetí větě jest podmět „žák“, výrok „kreslívá“. Ve čtvrté větě jest podmět „žák“, výrok „počítává“.

Všecky 4 věty mají společný podmět, ale rozličné výroky.

Povídejte, co společného a co rozdílného mají ostatní věty!

V souvětích souřadných, která mají některou část věty společnou, užíváme společné části jen jednou a ostatní části stahujeme. Věty takové jmenují se **věty stažené (svinuté)**.

Dvě stažené části slučujeme spojkami. Více než dvě stažené části oddělujeme od sebe čárkou a teprve mezi poslední a předposlední část klademe spojku.

Úkol 170. Stáhněte následující věty spojkami, které jsou v závorec:

1. Otec pracuje. Matka pracuje (*i*). 2. Rolník oře. Rolník seje. (*a*). 3. Zající zdržují se v lese. Zající zdržují se na poli.

(*nejen — ale i*). 4. Obojživelníci žijí ve vodě. Obojživelníci žijí na suchu (*dílem — dílem*). 5. Pilný rolník pracuje časně z rána. Pilný rolník pracuje pozdě na večer. (*i*). 6. Tulipány pěstují se pro krásu. Tulipány nepěstují se pro vůni. (*ale*). 7. Dobré dítě poslouchá rádo. Dobré dítě poslouchá ochotně. (*a*). 8. Ryby chytají se na udici. Ryby chytají se sítí. (*netoliko — ale i*). 9. Lenost hubí tělo. Lenost hubí duši. (*nejen — ale i*). 10. Bohatství nechrání od smrti. Chudoba nechrání od smrti. (*ani — ani*). 11. Durman roste v zahradách. Durman roste na rumišťích. (*jak — tak i*). 12. Páry jsou lehké. Páry vystupují do výšky. (*proto*). 13. Člověk má svobodnou vůli. Člověk může dělati dobré nebo zlé. (*pročež*). 14. Mnohý přítelem se nazývá. Mnohý hada v srdci zahřívá. (*ale*). 15. Nebe jest od Boha. Země jest od Boha. (*i*). 16. Tělo jest stánkem duše. Tělo jest nástrojem duše. (*nejen — ale i*). 17. Na smrt každý čeká. Smrti se každý léká. (*přece*).

Souvětí podřadné.

Věta podmětná.

1. *Kdo se za svůj jazyk stydí, hoden potupy všech lidí.*
2. *O co hádka mezi dvěma povstane, větším dílem třetímu se dostane.*
3. *Co se vleče, neuteče.*
4. *Čemu lidé za mládí zvyknou, to se jich do starosti drží.*
5. *Všecko jest dobré, cokoli z ruky boží přichází.*
6. *Nic není na světě, čeho by Bůh neviděl.*
7. *Kteří každou práci s Bohem počínají, pozehnání boží za odměnu mají.*
8. *Otce těší, že máš dobré vysvědčení.*
9. *Sluší se, aby mladší starších pozdravovali.*
10. *Mnohého to k stáří bolí, že zanedbal z mládí školy.*

Ve větě: „*hoden jest potupy všech lidí*“ schází podmět na otázku kdo?

Podmět ten vyjádřen jest větou: „*Kdo se za svůj jazyk stydí*“.

jest výrok s doplňkem). Věta, která zastupuje podmět jiné věty, sluje **věta podmětná**.

Poněvadž věta: „*Kdo se za svůj jazyk stydí*“ zastupuje jen podmět věty druhé a sama o sobě není úplná, říká se jí věta **pobočná** čili **vedlejší**. Věta: „*hoden potupy všech lidí*“, jejíž podmět vyjádřen jest větou pobočnou, sluje **věta hlavní**.

Spojení dvou vět, z nichž jedna je hlavní a druhá pobočná, sluje **souvětí podřadné**.

Úkol 171. Opište věty položené za vzor a podškrtněte slova, jimiž *podmětné věty* začínají!

Úkol 172. Utvořte souvětí podřadná, pronášejice *podměty* těchto vět celými větami:

1. *Pracovitý* všude práci najde. 2. *Lhář* krade. 3. *Pochlebník* není tvým přítelem. 4. *Pilný* bývá pochválen. 5. *Přání člověka* někdy se splní. 6. *Dobré* samo se chválí. 7. *Otáčení země okolo slunce* jest pravda. 8. *Zalíbíti se všem* jest nemožno. 9. *Neposlušnost dětí* bolí rodiče. 10. *Cas smrti* není nám znám. 11. *Skoupý* k almužně má lenivé nohy.

Věta doplňková (předmětná).

1. *Co naseješ*, budeš žíti.
2. *Co sám sobě uděláš*, za to peněz nevydáš.
3. *Koho Pán Bůh miluje*, tresce jej a bičuje.
4. *Co dobrého jest*, toho se máme držeti.
5. *Komu se nelení*, tomu se zelení.
6. *Čeho nemáš*, tím se nechlub!
7. *Co oči vidí*, o tom ústa mohou mluvit.
8. Nevíme, *kdy nás Bůh povolá na věčnost*.
9. Lež činí, že často lidé *nevěří pravdě*.
10. Bůh nařídil, *aby roční časové se střídali*.

Ve větě: „*budeš žíti*“ schází *doplňek* na otázku *koho* nebo *co*? *Doplňek* ten vyjádřen jest větou: „*Co naseješ*“.
(*Ty* jest podmět, *naseješ* jest výrok.)

Větě, která zastupuje doplněk jiné věty, říká se věta **doplňková (předmětná)**. Doplněková věta jest také *věta pobočná*; proč? Věta: „budeš žít“, jejíž doplněk vyjádřen jest větou pobočnou, jest věta hlavní.

Ve větách hlavních ukazuje zhusta náměstka ukazovací k větě vedlejší; na př.: „Co naseješ, *to* budeš žít“. — Koho Pán Bůh miluje, *toho* tresce a bičuje.

Úkol 173. Opište věty položené za vzor, podškrtněte slova, jimiž každá doplňková věta jest uvedena, a připište otázku, na kterou každá doplňková věta odpovídá!

Úkol 174. Utvořte podřadná souvětí, pronášejíce *doplňky* těchto vět celými větami:

1. *Nešťastnému* přispějme rádi ku pomoci! 2. Lenoch hoden jest *trestu*. 3. Hlas svědomí pobádá nás *činiti dobré a varovati se zlého*. 4. Žák vyznal s lítostí *chybu svou*. 5. Bůh se *pyšným* protiví. 6. *Tlukoucímu* bude otevřeno. 7. *Slib svůj* máme splnit. 8. Nevíme *času ani místa své smrti*. 9. Učíteli záleží na *prospěchu žákův*. 10. Buď pamětliv *všudy přítomnosti boží!* 11. Pros otce za *odpuštění!*

Přímá i nepřímá řeč.

1. Pán Ježíš pravil: „Dávejte, co jest císařovo, císaři, a co jest božího, Bohu!“ Pán Ježíš pravil, *aby* dávali, co jest císařovo, císaři, a co jest božího, Bohu.

2. Přísloví praví: „Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.“ Přísloví praví, *že* ten, kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.

Chceme-li to, co jsme sami nebo co jiní pronesli, opakovati, můžeme to dvojím způsobem učiniti: buď opakujeme slova tak, jak byla pronesena, — čemuž se říká **řeč přímá**; nebo pronášíme slova ta větou doplňkovou, — což se jmenuje **řeč nepřímá**.

Věty: „Pán Ježíš pravil“ — „Přísloví praví“ slují *věty uvozovací*. Po nich se klade ve přímé řeči *dvojtečka* a *znaménko uvozovací* („“).

Úkol 175. Proměňte následující věty v řeč nepřímou:

1. Šalomoun pravil: „Počátek moudrosti jest bázeň boží.“
2. Pán Ježíš pravil apoštolům: „Bdětež a modlete se, byste nevěšli v pokušení!“
3. Šalomoun pravil: „Kdo miluje cvičení, miluje umění; kdož pak nenávidí domlouvání, nemoudrý jest.“
4. Starý Tobiáš pravil synu svému: „Budeš-li míti mnoho, dávej mnoho; pak-li málo míti budeš, i z mála rád uděluj!“
5. Mladý Tobiáš odpověděl: „Všecko, co jsi mi koli přikázal, učiním.“
6. David řekl synu svému Šalomounovi: „Znej Boha, otce svého a služ Jemu! Budeš-li ho hledati, nalezneš jej; pak-li jej opustiš, zavrhne tě na věky.“
7. „Nikoho“, pravil Solon, „před smrtí nelze míti za blaženého.“

Úkol 176. Vypište z bibl. dějepisu 6 vět, ve kterých je řeč přímá, a proměňte ji v řeč nepřímou!

Věta výroková.

1. Anděl strážce jest, jenž dobrých dětí ochraňuje.
2. Bůh jest, jenž vládne tímto světem.
3. Lidé nejsou vždy, čím se býti zdají.

Věta: „*jenž dobrých dětí ochraňuje*“ náleží jakožto výrok na otázku *co, čím?* k větě: „*Anděl strážce jest*“ a sluje proto **věta výroková**.

Mohli bychom také říci: „*Anděl strážce jest ochránce dobrých dětí.*“ — „*Anděl strážce ochraňuje dobrých dětí.*“

Věta výroková jest *věta pobočná*; proč? Věta: „*Anděl strážce jest*“ — sluje věta hlavní.

Vět výrokových zřídka se používá.

Úkol 177. Utvořte souvětí, vyjadřující výroky těchto vět pobočnými větami výrokovými:

1. Země jest naše bydliště.
2. Duha jest znamením míru.
3. Duše oživuje tělo.
4. Člověk panuje nad veškerou zemí.
5. Vzduch jest k živobytí velmi potřebný.
6. Rodiče nás živí a šatí.
7. Duše naše nikdy neumře.
8. Bůh nám dal život.
9. Bůh zachovává veškeren svět.

Věta přívlastková.

1. Hloupost bývá mnohému příčinou, že se vypíná.
2. Mám, pane, silnou naději, že moře v dálek přejeji.
3. Pes, který nejvíce štěká, nejméně kouše.
4. Běda kohoutu, na kterého jestřába pouštějí.
5. Bůh dal příkázání, aby děti ctily rodiče své.
6. Zákon, jímž se pečuje o vzdělání mládeže, jest velmi důležit.

Ve větě: „*Hloupost bývá mnohému příčinou*“ můžeme se tázati: *Jakou* (čeho) příčinou bývá mnohému hloupost?

Větou: „*že se vypíná*“ (on jest podmět — *vypíná se* jest výrok) určuje se místněji podstatné jméno „*příčinou*.“ Jak se nazývá určení podstatného jména?

Věta: „*že se vypíná*“ zastupuje tedy přívlastek podstatného jména jiné věty a sluje **věta přívlastková**.

Přívlastková věta jest též *věta pobočná*. Přívlastková věta stává hned za podstatným jménem, jež místněji určuje.

Věta: „*Hloupost bývá mnohému příčinou*“, jejíž druhé podstatné jméno větou pobočnou místněji jest určeno, jest věta hlavní.

Úkol 178. Utvořte souvětí, vyjadřující *přívlastky* těchto vět pobočnými větami *přívlastkovými*:

1. Dobré dílo samo se chváí.
2. Važ si *upřímného* přítele!
3. Práce *kvapně konaná* bývá málo platna.
4. *Pilný* žák dochází chvály.
5. Dobrotivý císař Ferdinand zůstavil po sobě paměť *nehynoucí*.
6. Bouře bývá příčinou *vyvrácení stromů*.
7. Hory na *severovýchodní straně Čech ležící* slují Sudety.
8. Máme pevnou naději *budoucího z mrtvých vstání*.
9. Herodes dal rozkaz *zavraždití všecky pachoílky betlémské*.
10. Sekerou *bez topárka* stromu neporazíš.

Úkol 179. Opište věty položené za vzor a slova, jimiž přívlastkové věty počínají, podškrtněte!

Přísllovečná věta místa.

1. *Kde se kouří*, tam rád oheň bývá.
2. *Kdes nepoložil*, nebeř!

3. *Kde čeled' poroučí hospodáři, tam se věru špatně daří.*
4. *Kam voda spád má, tam teče.*
5. *Tam se hlava chýlí, kam tvé srdce cílí.*
6. *Kudy se potok vine, tam zelené lučiny se prostírávají.*
7. *Odkud teplí větrové vanou, tam jest jih.*
8. *Labe pije vody Vltaviny tam, kde Mělník leží.*

Ve větě: „*tam rád oheň bývá*“ otáží se: „*Kde bývá rád oheň*“? Po které části věty tážeme se slovem *kde*? V té větě schází tedy určení místa na otázku *kde*? Určení to vyjádřeno jest celou větou: „*Kde se kouří*“. Udejte podmět a výrok té věty!

Věta ta zastupuje příslovečné určení místa jiné věty a proto se jmenuje **příslovečná věta místa**. Příslovečná věta místa jest *věta pobočná*; proč?

Věta: „*tam rád oheň bývá*“, jejíž určení místa vyjádřeno jest větou pobočnou, jest věta hlavní.— Příslovečné věty místa počínají od slov: *kde, kam, odkud, kudy*.

Úkol 180. Opište věty položené za vzor a *pobočné věty* podškrtněte!

Úkol 181. Utvořte souvětí, pronášejíce *určení místa* těchto vět příslovečnými větami místa:

1. Polož každou věc *na své místo*!
2. *U zdechliny* krkavci se shromažďují.
3. Housenky skrývají se nejvíce *mezi hustým listím*.
4. Vrby daří se *na vlhkých místech*.
5. *Na stoku Svitavy a Svatky* leží město Brno.
6. *Pod košatými stromy* rádi odpočíváme.
7. Bůh nás *všude* vidí.
8. Pastýř ovce honívá *na čerstvou pastvu*.
9. *Podél řeky* táhne se dráha.
10. Obilí klasy své kloní *po větru*.

Příslovečná věta času.

1. *Když jest nouze nejvyšší, pomoc boží bývá nejbližší.*
2. *Dokud štěstí člověku kvete, tu má dosti přátel na světě.*
3. *Jak jen mile ukáže se podletí, na sta kvítků jedna včela obletí.*
4. *Když se Spasitel narodil, ukázala se hvězda neobyčejné krásy.*

5. Nechval dne, *dokud není večera!*
6. *Až přestane pršet*, vyjdeme si na procházku.
7. *Než začneš řezati*, měř!
8. Nevěříme ti, *co jsi lhal.*
9. *Kdykoli se modlíme*, máme mysl k Bohu obrátiti.

Ve větě: „*pomoc boží bývá nejbližší*“ táži se: „*Kdy bývá pomoc boží nejbližší?*“ Po které části věty tážeme se slovem *kdy*? V té větě schází tedy příslovečné určení času na otázku *kdy*? Určení to vyjádřeno jest celou větou: „*když jest nouze nejvyšší*“. (Řekněte podmět a výrok té věty!) Věta ta zastupuje příslovečné určení času jiné věty, a proto jí říkáme **příslovečná věta času**. Příslovečná věta času jest *věta pobočná*; proč?

Věta: „*pomoc boží bývá nejbližší*“, jejíž určení času vyjádřeno jest větou pobočnou, jest věta hlavní.

Příslovečné věty času uvádějí se slovy: *když, dokud, jakmile, než, až, co, kdykoli*.

Úkol 182. Opište věty položené za vzor a pobočné věty podškrtněte!

Úkol 183. Utvořte souvětí, vyjadřující v těchto větách *určení času* příslovečnými větami času:

1. *Po západu slunce* ubývá světla.
2. *V létě* dni jsou nejdelší.
3. *Po vykonané práci* chutná odpočinek.
4. *Při východu slunce* bývají někdy červánky.
5. *Za živobytí* konejme dobré; *po smrti* času mti nebudeme.
6. *V neštěstí* nezoufej!
7. *Po příchodu otcově* budeme obědvati.
8. *Před svým odchodem z domova* rodiče slušně pozdravím.
9. *V čas žní* navštívil nás strýc s tetou.
10. *Před žehlením* matka béře si zástěru.

Příslovečná věta způsobu.

1. *Jak si usteleš*, tak si lehneš.
2. *Jak se do lesa volá*, tak se z něho ozývá.
3. Každý pták tak zpívá, *jak umí*.
4. *Jak se pracuje*, tak se platí.

5. Zahřmělo (tak), až se země zatřásla.
6. Mluv (tak), abych ti rozuměl.
7. Kolik je hlav, tolik bývá smyslů.
8. Někdy bývá tolik ovoce, že se až stromy ohýbají.
9. Vlak po železné dráze čerstvěji jede, nežli kuň uběhnouti může.
10. Čím člověk víc umí, tím více po umění dychtí.
11. Utíkal, co mu nohy stačily.

Řekne-li někdo: „*tak si lehneš*“, otážeme se: „*Jak si lehneš*“? Po které části věty tážeme se slovem *jak*?

Ve větě: „*tak si lehneš*“ schází tedy příslovečné určení způsobu na otázku *jak*? Určení to vyjádřeno jest celou větou: „*jak si usteleš*“. Řekněte podmět a výrok té věty!

Věta ta zastupuje příslovečné určení způsobu jiné věty, proto jí říkáme **příslovečná věta způsobu**.

Příslovečná věta způsobu jest *věta pobočná*; proč? Věta: „*tak si lehneš*“ jest věta hlavní.

Příslovečné věty způsobu počínají od slov: *jak, jaký, (jaká, jaké), až, aby, že, kolik, než (nežli), čím, co*.

Úkol 184. Opište věty položené za vzor a pobočné věty podškrtněte!

Úkol 185. Utvořte souvětí, vyjadřující *určení způsobu* těchto vět příslovečnými větami způsobu:

1. *Dle svého setí* budeš žíti.
2. Kohoutek na věži řídí se *dle větru*.
3. Žáku, mluv *hlasitě!*
4. Chovej se na každém místě *slušně!*
5. Jednej vždy *dle příkázání božích!*
6. Učíme se psáti *dle dobrých spisovatelů.*
7. Moře jest *k nepřehlednutí* veliké.
8. Mnohý se namáhá *až do onemocnění.*

Úkol 186. K těmto hlavním větám připište příslovečné věty způsobu:

1. Bůh tak miloval svět, že —.
2. Strom tak roste, jak —.
3. Buď živ tak, aby —.
4. Lov jest tím valnější, čím —.
5. Abraham přivítal cizince tak přívětivě, že —.
6. Upřímný mluví, jak —.
7. Pocestný jest tak unaven, že —.
8. Rodiče jsou nám příliš milí, abychom —.
9. Mnohý tak se leká, až —.

Příslowečná věta příčiny.

1. První rodiče byli z ráje vyhnáni, *poněvadž Boha neposlechli.*
2. Mnohé dítě proto onemocnělo, *že jedlo nezralé ovoce.*
3. Bůh zavrhl Saula, *protože rozkazů Jeho nebyl pamětliv.*
4. *Abys došel v stáří štěstí,* dej se z mládí dobře vésti.
5. Člověk k tomu má ruce, *aby pracoval.*
6. Mládež musí se hned z mládí cvičiti, *má-li sobě i jiným užitečna býti.*
7. *Kdyby kůň o své síle věděl,* žádný by na něm neosedl.
8. Kury domácí zřídka kdy se vznesou do výše, *ač křídla mají.*
9. Dobré děti ctí vždycky rodiče své, *byť rodiče žili v největší chudobě.*
10. Cti otce svého i matku svou, *abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi.*

Řekneme-li větu: „*První rodiče byli z ráje vyhnáni*“, otázeme se: „*Proč* byli první rodiče z ráje vyhnáni“? Po které části věty tážeme se slovem *proč*?

Ve větě: „*První rodiče byli z ráje vyhnáni*“ schází příslovečné určení příčiny na otázku *proč*?

Určení to vyjádřeno jest celou větou: „*poněvadž Boha neposlechli*“. Jmenujte podmět a výrok té věty! Věta ta zastupuje příslovečné určení příčiny jiné věty, proto se jí říká **příslowečná věta příčiny**.

Příslowečná věta příčiny jest *věta pobočná*; proč?

Věta: „*První rodiče byli z ráje vyhnáni*“ jest věta hlavní.

Příslowečné věty příčiny uvádějí se spojkami: *poněvadž, protože, že, jelikož, ježto, abych (abys, aby a t. d.), jestli, -li, kdybych (-bys, -by a t. d.), ač, ačkoli, byť, třebas.**)

Úkol 187. Opíště věty položené za vzor a spojky, od nichž věty příčinné počínají, podškrtněte!

*) Dle potřeby mohou se spojky rozdělit v souřadné a podřadné.

Úkol 188. Utvořte souvětí, pronášejíce v těchto větách *určené příčiny* příslovečnými větami příčiny:

1. *Pro hřích* vyhnal Bůh první rodiče z ráje. 2. Hvězdy *pro velikou vzdálenost* zdají se nám býti malouneké. 3. *Pro mnohonasobný užitek* máme si stromů vážit. 4. Kristus sestoupil s nebe *nás vykoupit*. 5. Člověk *pro užitek* mnohá zvířata ochočil. 6. Bůh člověku dal smysly *k pozorování*. 7. *Bez dobrých mravů* žádnému se nezalibí. 8. *S vinou na svědomí* člověk se bojí svého stínu. 9. *Bez potravy* každý tvor hyne. 10. *Přese vše namáhání lékařovo* nemocný přece zemřel.

1. *Kdy umřeme*, není nám povědomo. 2. Nevíme, *kdy umřeme*. 3. Doba, *kdy umřeme*, jest před námi skryta.

1. *Jak budeš sít*, není nám známo. 2. Uvidíme, *jak budeš sít*. 3. Spůsob, *jak budeš sít*, není mi povědom. 4. *Jak budeš sít*, tak budeš žít.

Úkol 189. Pozorujice předcházející věty, říkejte, kterou část hlavní věty v každém souvětí pobočná věta zastupuje!

Kterou část hlavní věty pobočná věta zastupuje, poznáme nejlépe dle náležité otázky.

Přechodník přítomný.

1. Pastýř **pase** stádo a píská na píšťalu.

Pastýř **pásl** stádo a pískal na píšťalu.

Pastýř **bude pásti** stádo a bude pískati na píšťalu.

2. Pastýři **pasou** stáda a pískají na píšťaly.

Pastýři **pásl** stáda a pískali na píšťaly.

Pastýři **budou pásti** stáda a budou pískati na píšťaly.

Pastýř, **pasa** stádo, píská na píšťalu.

Pastýř, **pasa** stádo, pískal na píšťalu.

Pastýř, **pasa** stádo, bude pískati na píšťalu.

Pastýři, **pasouce** stáda, pískají na píšťaly.

Pastýři, **pasouce** stáda, pískali na píšťaly.

Pastýři, **pasouce** stáda, budou pískati na píšťaly.

1. Služka **pase** krávy a zpívá si.

Služka **pásla** krávy a zpívala si.

Služka **bude pásti** krávy a bude si zpívati.

2. Služky **pasou** (**pásly, budou pásti**) krávy a zpívají si, (zpívaly si, budou si zpívati).

1. Děvče **pase** (**páslo, bude pásti**) husy a sbírá (sbíralo, bude sbíratí) kvítí.

2. Děvčata **pasou** (**pásla, budou pásti**) husy a sbírají (sbírala, budou sbíratí) kvítí.

1. os. č. j.: **Pasu** stádo a pískám na píšťalu.

2. os. č. j.: **Paseš** stádo a pískáš na píšťalu.

1. os. č. m.: **Paseme** stádo a pískáme na píšťalu.

2. os. č. m.: **Pasete** stádo a pískáte na píšťalu. *)

Služka, **pasouc** krávy, zpívá si.

Služka, **pasouc** krávy, zpívala si.

Služka, **pasouc** krávy, bude si zpívati.

Služky, **pasouce** krávy, zpívají si (zpívaly si, budou si zpívati).

Děvče, **pasouc** husy, sbírá (sbíralo, bude sbíratí) kvítí.

Děvčata, **pasouce** husy, sbírají (sbírala, budou sbíratí) kvítí.

Pasa (**pasouc**) stádo, pískám na píšťalu.

Pasa (**pasouc**) stádo, pískáš na píšťalu.

Pasouce stádo, pískáme na píšťaly.

Pasouce stádo, pískáte na píšťaly. *)

Pastýř pase stádo a píská na píšťalu. Jaká jest to věta? Které slovo jest podmětem? Kolik výroků vztahuje se k podmětu?

Větu tu možno také vyjádřiti takto: „*Pastýř, když pase stádo, píská na píšťalu.*“ Jaká věta jest: „*když pase stádo*“?

Přirovnejte větu: „*Pastýř, pasa stádo, píská na píšťalu*“ *k větě*: „*Pastýř pase stádo a píská na píšťalu*“! Povězte, co se tu změnilo!

Přirovnejte větu: „*Pastýř, pasa stádo, píská na píšťalu*“ *k větě*: „*Pastýř, když pase stádo, píská na píšťalu*“! Povězte, co se tu změnilo!

*) Rovněž tak v čase minulém i v čase budoucím.

Tvar slovesa: „**pasa, pasouc, pasouc — pasouce**“ sluje **přechodník**. Tento přechodník utvořen jest ze 3. osoby množn. č. přítomn. času oznamovacího způsobu; koncovka *ou* proměnila se v **a, ouc, ouc, — ouce**.

Sloveso *malovati* má ve 3. os. č. množ. přítomného času ozn. sp.: **malují**. Koncovka *í* mění se ve přechodníku v **e (ě), íc, íc — íce**, (maluje, malují, malují, malujíce).

Koncovky přechodníku **a — e (ě)** znamenají rod mužský čís. jedn.; **ouc, íc** znamenají rod ženský a střední čísla jedn.; koncovek **ouce, íce** užívá se pro všechny tři rody čísla množného.

Ježto přechodník ten ze 3. os. mn. č. přít. času jest utvořen, jmenujeme jej *přechodník přítomný*.

Úkol 190. Utvořte z těchto sloves 3. osobu mn. č. přít. času oznam. způsobu, a ze 3. os. utvořte přechodník přítomný:

něsti, vésti, moci, mýti, vinouti, padnouti, uměti, chřádnouti, seděti, lovití, prositi, modlití se, volati, sypati, házeti, sázeti, panovati, radovati se, bédovati.

Slovesa **viděti** a **věděti** mají ve 3. os. množ. čísla přít. času ozn. sp. **vidí** a **vědí**, ve přechodníku přítomném však **vida-ouc-ouc-ouce; věda-ouc-ouc-ouce**.

Sloveso **dáti** tvoří přechodník přítomný dvojím způsobem: buď **dada-ouc-ouc-ouce** nebo **daje-íc-íc-íce**. Pomocné sloveso **býti** má přechodníky: **jsa-ouc-ouc-ouce; buda-ouc-ouc-ouce**.

Bratr sedí a sestra píše. Jaká jest to věta? Kolik má podmětů? Kolik výroků? O kom pravíme, že sedí? O kom pravíme, že píše?

Těchto vět přechodníkovou vazbou nemůžeme vyjádřiti, protože každá věta má jiný podmět.

Do přechodníku klademe sloveso jen tehdy, když dva výroky mají týž podmět.

Některé kvítky ráno se otvírají a večer se zavírají.

Kde je v této větě podmět? Kde jsou výroky?

V této větě dva výroky mají týž podmět, a přece v ní přechodníku přítomného použití nemůžeme. Otvírají a zavírají se kvítky v touž dobu? Co se děje v touž dobu, jest *současné*.

Přechodníku přítomného možno užití jen ve větě, jejíž oba výroky mají týž podmět a dějí se *současně*.

Úkol 191. Vyjádřete tyto věty přítomným přechodníkem a napište je potom ve všech osobách *a)* rodu mužského, *b)* rodu ženského, *c)* rodu středního: 1. Stojím a čtu. 2. Jdu do školy a nesu učení.

Úkol 192. Vyjádřete tyto věty přechodníkem přítomným :

1. Bůh jest vysoko a vidí daleko. 2. Dítě pláče a volá matku. 3. Strom dává užitek a také nás obveseluje. 4. Skřivan vznášel se k obloze a prozpěvoval. 5. Služka žne trávu a zpívá. 6. Dívka nesla učení a šla do školy. 7. Hádě se plazilo a syčelo. 8. Nábožný člověk, když se modlí, povznáší mysl svou k Bohu. 9. Kohout, když kokrhá, zavírá oči. 10. Vlaštovka bude stavěti hnízdo a bude šveholiti. 11. Žák stojí a odpovídá. 12. Až přijdu do školy, slušně pozdravím. 13. Když spěcháš, dej si na čas! 14. Pes, když čenichá cizince, štěká. 15. Když počítám, přemýšlím. 16. Vedu chlapce za ruku a jdu domů. 17. Děvče si hrálo a nekřičelo. 18. Budeš dráti peří a poslouchati pohádek.

Úkol 193. Napište předešlé přechodníkem vyjádřené věty v čísle množném!

Přechodník minulý.

1. Hospodář nakrmil dobytek a odjel na pole.	Hospodář, nakrmiv dobytek, odjel na pole.
Hospodář nakrmil dobytek a jede na pole.	Hospodář, nakrmiv dobytek, jede na pole.
Hospodář nakrmil dobytek a pojedje na pole.	Hospodář, nakrmiv dobytek, pojedje na pole.

2. Hospodyně **nakrmila** dobytek a odešla (jde, půjde) na pole.

3. Děvče **nakrmilo** dobytek a odešlo (jde, půjde) na pole.

1. Hospodáři **nakrmili** dobytek a odjeli (jedou, pojedou) na pole.

2. Hospodyně **nakrmily** dobytek a odešly (jdou, půjdou) na pole.

3. Děvčata **nakrmila** dobytek a odešla (jdou, půjdou) na pole.

1. os. č. j.: **Nakrmil** jsem dobytek a odjel jsem (jedu, pojedu) na pole.

2. os. č. j.: **Nakrmil** jsi dobytek a odjel jsi (jedeš, pojeděš) na pole.

1. os. č. m.: **Nakrmili** jsme dobytek a odjeli jsme (jedeme, pojedeme) na pole.

2. os. č. m.: **Nakrmili** jste dobytek a odjeli jste (jedete, pojedete) na pole.

Hospodyně, **nakrmivši** dobytek, odešla (jde, půjde) na pole.

Děvče, **nakrmivši** dobytek, odešlo (jde, půjde) na pole.

Hospodáři, **nakrmivše** dobytek, odjeli (jedou, pojedou) na pole.

Hospodyně, **nakrmivše** dobytek, odešly (jdou, půjdou) na pole.

Děvčata, **nakrmivše** dobytek, odešla (jdou, půjdou) na pole.

Nakrmiv dobytek, odjel jsem (jedu, pojedu) na pole.

Nakrmiv dobytek, odjel jsi (jedeš, pojeděš) na pole.

Nakrmivše dobytek, odjeli jsme (jedeme, pojedeme) na pole.

Nakrmivše dobytek, odjeli jste (jedete, pojedete) na pole.

Hospodář nakrmil dobytek a odjel na pole. Jaká jest to věta? Větu tu možno říci i takto: „Když hospodář nakrmil dobytek, odjel na pole.“ Jaká jest tato věta?

Přirovnejte větu: „Hospodář, **nakrmiv** dobytek, odjel na pole“ — *k větě*: „Hospodář nakrmil dobytek a odjel na pole“ — a potom *k větě*: „Když hospodář nakrmil dobytek, odjel na pole“!

Povězte, co se tu změnilo!

Tvar slovesa: „**nakrmiv**, **nakrmivši**, **nakrmivši**,

nakrmivše“ nazývá se také **přechodník**, má však jiné koncovky než přechodník přítomný.

Řeknu-li: „Hospodář nakrmil dobytek a odjel na pole“ — stalo-li se nakrmení a odjetí ve stejné době?

Dříve nakrmil dobytek a potom teprv odjel na pole. Děj, který se dříve stal, než děj jiný, sluje *děj předčasný*. Který děj jest zde předčasný? Předčasný děj klade se do *přechodníku minulého*.

Jak se nazývá tvar slovesa *nakrmil*? Vynechá-li se *l* a přidá-li se přípona *v* (nakrmiv); máme přechodník minulý rodu mužského čísla jednotného; přidá-li se k tomu ještě *ši* (nakrmivši), jest to přechodník minulý rodu ženského i středního čísla jednotného; přidá-li se ku přechodníku rodu mužského přípona *še* (nakrmivše), jest to přechodník minulý čísla množného všech tří rodů.

Přechodník minulý tvoří se z *činného přičestí*.

Činné přičestí slovesa *vésti* jest *vedl*. Minulý přechodník byl by *vedv*, což by se těžce vyslovovalo; proto se *v* vynechává a kmen **ved** jest přechodník pro rod mužský, **vedši** pro rod ženský a střední, **vedše** pro množné číslo všech tří rodů.

U sloves, která v činném přičestí před *l* mají samohlásku, končí se přechodník rodu muž. č. j. souhláskou *v*.

U sloves, která v činném přičestí před *l* mají souhlásku, končí se přechodník rodu muž. č. j. touto souhláskou.

Úkol 194. Položte tato slovesa do činného přičestí minulého času rodu muž. a potom do přechodníku minulého:

zavolati, vypíti, usušiti, uslyšeti, vymalovati, sednouti, donésti, uplésti, přemoci, sestárnouti, dovézt, skočiti, chytнути, upéci, vykvést, upřísti, spatřiti, smeknouti.

Úkol 195. Vyjádřete tuto větu přechodníkem minulým a napište ji potom ve všech osobách a) rodu mužského, b) rodu ženského, c) rodu středního: Pomodlil jsem se a šel jsem spat.

Úkol 196. Vyjádřete tyto věty přechodníkem minulým:

1. Žák, když napsal své úlohy, může si hráti. 2. Rolník zoral pole a nyní seje. 3. Hospodyně uvařila oběd a poslala jej žencům na pole. 4. Sestra upekla buchty a donesla jich mladcům. 5. Pachole, když bylo slepého domů dovedlo, vrátilo se s radostí k rodičům. 6. Vojsko, když nepřítel přemohlo, odebralo se do své vlasti. 7. Sekáč naklepal kosu a sekal obilí. 8. Noe, když z archy vystoupil, obětoval Bohu oběť zápalnou. 9. Koza vylezla na kopec a ohryzla tam stromek. 10. Děvečka ráno podojila krávy a žene je na pastvu. 11. Stádo se napáslo a nyní odpočívá. 12. Děvče uvalo věnec a přinese jej matce.

Úkol 197. Věty přechodníkem vyjádřené napište také v čísle množném! (Jedna věta nedá se převést do čísla množného; která?)

Některé listy jednací.

I.*)

Ctěnému Pánu, panu

*Josefu Budilovi,
hospodářskému úředníku*

do

Prahy.

Č. 95-II, 2. patro.

5 kr.

*) Za obyčejná psaní v Rakousko-Uhersku bez zřetele na vzdálenost platí se, neváží-li psaní více než 15 gr. 5 kr., za psaní těžší až do 250 gr. 10 kr. Za psaní nefrankovaná platí se o 5 kr. více.

II.

Korespondenční lístek.

2 kr.

*Ctěnému pánu**Ant. Svobodovi,**rolníku**do**Chvalkovic**u Olomouce.*

Na rubu:

Ctěný pane!

*K žádosti Vaší oznamuji Vám, že mám ještě
druh bramborů, jehož si přejete. Račte jen udati,
kolik hektolitrů Vám jich mám poslati.*

Se vší ochotou zakázce Vaší vyhoví

18²⁵/₂ 84.

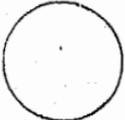
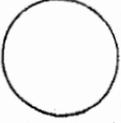
Váš

přítel

Josef Sobotka.

III.

Chce-li někdo druhému poslati peníze, může to učiniti *poštovskou poukázkou*. Ten, kdo peníze posílá, složí je u svého poštovního úřadu a vyplní *poštovskou poukázku*.

Kupon může se popsati a oddělití.	Poukázka poštovská	na 100 zl. 60 kr.	
Kolekt poštovní:			
	Čtenému Pánu, panu Vilému Červinkovi, obchodníku do Čáslavi.		 10 kr.
 zl. kr.			Kolekt poštovní.
Jméno a bydliště odesylatelovo: <i>Jiří Rážíčka</i> v Olomouci č. 390.	Zaznamenání poštovské.		

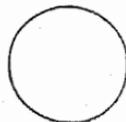
Na rubu:

Kvittance adresátova.

Že sumu tuto poukázanou náležitě obdržel, potvrzuje

Vilém Červinka.

V Čáslavi dne 26. července 1884.

Kolek pošty dodávací.

Až do 200 zl. přijme poukázku každý poštovský úřad. Více než 200 zl. až 1000 zl. mohou přijímatí a vyplácetí poštovské pokladny zvláště k tomu zmocněné. Do Vídně a do Budína a Pešti lze u pokladen k tomu zmocněných poukázati část až do 5000 zl. Kdo peníze poukazuje, dostane list podávací.

IV.

V Hodoníně 6. dne m. července 1884.

Panu Antonínu Novotnému, soukeníku v Brně!

Žádám Vás, abyste mi dle přiložených vzorků poslal na poštovní dobírku:

12^m černého,

8^m modrého a

16^m hnědého sukna.

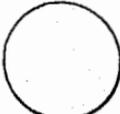
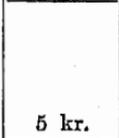
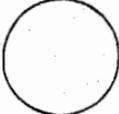
Jsa přesvědčen, že přání mému ochotně vyhověno bude,
zůstávám v úctě Vám

oddaný

Václav Hájek,

obchodník a měšťan.

Pan Antonín Novotný, opatřiv zboží to náležitou adresou, udá na ní i částku peněz, již pan Václav Hájek povinen jest zapraviti. Mimo to jest panu Ant. Novotnému vyplniti tyto dva listy:

Kupon může se na druhé straně popsati.	Poštovská adresa průvodní.	
Kolek pošty podávací:	sto dvacet sukna	zl. 20 kr.
	Ctěnému pánu Václavu Hájkovi, obchodníku a měšťanu	
Jméno a bydliště odesylatelovo a číslo domu:	Druh: <i>balík.</i> do Hodonína.	
Antonín Novotný, v Brně č. 849.	Obsah: <i>sukno.</i> Cena: 127 fl. 20 kr. Poslední pošta:*)	 5 kr.
Pečeť odesylatelova:		

*) Není-li v místě, kam se zboží posílá, pošty, udá se mimo to místo také poslední pošta.

Jméno a obydlí odesylatelovo: *Ant. Novotný v Brně č. 349.*

Výběrní list.

Panu *Václavu Hájkovi do Hodonína.*

Kolik se má vybrati: *127 zl. 20 kr. r. č.*

sto dvacet sedm

zl.

20

kr.

Zaznamenání pošty podávací.

Zboží to pošta dopraví do *Hodonína*. Panu *Václavu Hájkovi* jest nyní potvrditi, že zboží obdržel a zapraviti 127 zl. 20 kr. r. č. načež se mu zboží vydá. Potvrzení páně *Hájkovo* zašle pošta do *Brna*, a brněnská pošta dodá peníze panu *Antonínu Novotnému*.

V.

32 kr.

Kvittance

na sedmdesát zlatých r. č., které nížepsaný z ročních 840 zl. služného na měsíc březen 1884. z hlavní městské pokladny dnešního dne náležitě obdržel.

V Brně 1. dne m. března 1884.

To jest 70 zl. r. č.

Karel Vlček,
městský úředník.

18 kr.

Kvitance *)

ze dvaceti pěti zlatých r. č., které nížepsaný jakožto 5⁰/₁₀ni úrok z jistiny 1000 zl. na usedlosti č. 12. v Čelechovicích pojistěné, za čas od Hromnic až do Jakuba od pana Jana Ulricha, majetníka jmenované usedlosti, dnešního dne náležitě obdržel.

V Čelechovicích 26. dne m. července 1884.

Matěj Lebeda,

To jest 25 zl. r. č.

rolník.

Úkol 198. Adolf Želízko kvituje panu Josefu Pokornému, že mu na dluh, který činí 2000 zl., 500 zl. zapravil.

Úkol 199. Studující N. N. má nadaci 240 zl. ročně. Jak bude kvitovati, že obdržel částku na měsíc červenec?

VI.

15 kr.

Vysvědčení.

Anna Brázdová, narozená 16. dne m. ledna 1858. v Kundraticích u Prahy, sloužila u nížepsaného. od 1. ledna 1876. až do 31. července 1884. — tedy 8 let a 7 měsíců. V tom čase byla vždy pilna, poctiva a chovala se neúhonně.

Poněvadž jí matka v domácnosti potřebuje, dal jsem jí k žádosti její toto vysvědčení, jež jsem vlastnoručně podepsal a pečetí svou opatřil.

V Kroměříži 1. dne m. srpna 1884.

Josef Kosina,
majetník hospodářství.

*) Kolek dle II. škály. Škály kolkové jsou v každém kalendáři.

VII.

List přijímací (recepis).

Že jsem od posla pana Františka Jirkovského z Lomnice u Jičína dvacet zlatých, jež mi rodiče na nový oděv poslali, dnešního dne náležitě obdržel, tímto listem potvrzuji.

V Jičíně 20. dne m. května 1884.

*Matěj Tobiáš,
žák IV. gymn. třídy.*

Úkol 200. Napište přijímací list, jímž Prokop Holý, měšťan v Kutné Hoře, potvrzuje, že mu Karel Janský, posel z Nových Dvorů, odevzdal 25 zl. r. č., aby je Jaromíru Kovářovi, studujícímu v Kutné Hoře doručil.

VIII.

Návěšti.

50 hektolitrů letošní pšenice výborné jakosti má na prodej

*Josef Homolka,
rolník v Bučicích u Čáslavi.*

Ztráta.

Dne 10. t. m. po 3. hodině odpolední ztratil někdo, jda z Karlova náměstí ulicí Spálenou a třídou Ferdinandovou knárodnému divadlu, koženou tobolku barvy hnědé, v níž bylo pět státovek po 50 zl. a 6 státovek po 10 zl. r. č., dohromady 310 zl.

Kdo naznačenou tobolku i s penězi nalezl, žádá se, aby ji odevzdal v krámě pana Jana Nováka, obchodníka na Karlově náměstí č. 5., kdež se mu vyplatí 30 zl. odměny.

V Praze 6. dne m. června 1884.

Obsah.

	Stránka		Stránka
Věta prostá	3	Supinum	62
Podstatná jména dle významu	5	Přívlastek	63
Podstatná jména dle zakončení	6	Příslowečná určení	65
Pády podstatných jmen	7	Určení místa	65
Přídavná jména určitá	9	Určení času	66
Přídavná jména neurčitá	11	Určení způsobu	68
Předložky	12	Určení příčiny	69
Skloňování podstatných jmen	14	Souvětí souřadné	71
Dvojné číslo	21	Věta stažená	72
Přídavná jména neurčitá v č. množ.	22	Souvětí podřadné	74
Skloňování přisvojovacích přídavných jmen	22	Věta podmětná	74
Stupňování přídavných jmen	24	Věta doplňková	75
Náměstky čili zájmena	26	Přímá i nepřímá řeč	76
Číslovky	34	Věta výroková	77
Sloveso čili časoslovo	38	Věta přívlastková	78
Sloveso dle významu	38	Příslowečná věta místa	78
Sloveso dle trvání děje	40	Příslowečná věta času	79
Třídy slovesa	42	Příslowečná věta způsobu	80
Příčestí	45	Příslowečná věta příčiny	82
O způsobě sloves	46	Přechodník přítomný	83
Rod sloves	48	Přechodník minulý	86
Časy slovesa	49	Některé listy jednací	89
Časování pomocného slovesa „býti“	52	Nápis (adresa)	89
Časování	53	Korespondenční lístek	90
Příslowce	54	Poukázka poštovská	91
Citoslovice čili mezoslovice	55	Poštovní dobírka	92
Tvoření a dělení slov	56	Kvitanice	93
Dloužení a krácení	57	Vysvědčení	94
Věta rozšířená	61	Listy přijímací	95
Doplněk	61	Návěští	95

